

A
PRAGMATICA SANCTIO

(KÖZJOGI ÉRTEKEZÉS.)

KÉZIRATKÉPEN.

IRTA:

VIGYÁZÓ FERENCZ.

BUDAPEST.

EUROPA NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMÁSA

1894.

Méltóságos

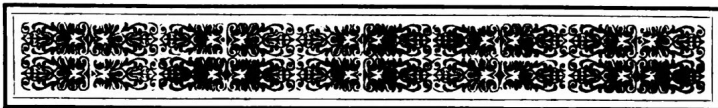
LECHNER ÁGOSTON

urnak

mély tisztelete jeléül ajánlja

A SZERZŐ

Előszó.

Közjogunk irodalma fejlődésnek indul, sokan buzgólkodnak annak kiművelésén. S nem csoda, nemcsak mint tudomány hat az, lelkesít, mint a mult eredménye s munkásságra sarkal, mint jövő fejlődésünk alapja.

Kiki tehetségéhez képest áldoz szent oltárán, melyre én is egy ily kis munkát teszek le, mely ha talán nem is annyira eredeti, mint inkább lehetőleg teljesen akarja bemutatni a *pragmatica sanctiot*, hazánk ez alaptörvényét és annak jogi természete felől igyekszik némileg új képet alkotni. Mint a fentebbiekből is kitűnik, az anyag nagy részben fel volt már dolgozva, s az egyedül új benne az, hogy az anyagot egyesíti és új oldalról tünteti fel.

Segédkönyvekül szolgáltak: Lechner előadásai; Salamon „A magyar királyi szék betöltése“; Horváth István nagy történelmi műve; Kiss István „Magyar közjog“; Nagy Ernő „Magyarország közjoga“; Imrik „A *pragmatica sanctio* kelet-

kezésének története“; Grünwald Béla „A régi Magyarország“; Gróf Széchenyi István „Magyarország sarkalatos törvényei és államjogi fejlődése“; Csillag Gyula „A régi magyar alkotmány s az 1848. és 1867. évek közjogi alkotásai“; Szabó Béla „A magyar korona országainak statusjogi és monarchiai állása; Zách Ferencz „A magyar birodalom statusjogi állása az ausztriai ház trónöröklése alatt“; Ferdinandy Géza „Magyarország közjogi viszonya Ausztriához“; Nagy Iván „Magyarország családai“; Deák Ferencz „Adalék a magyar közjoghoz“ és beszédei; Eble Gábor „Károlyi Ferencz gróf és kora“; Beksics Gusztáv „A dualismus“; Concha Győző „Ujkori alkotmányok“ II. kötete; Fogarasi János „A magyarhoni országos alkotmány főágazatai“; Biedermann „Geschichte der österreichischen Gesamt-Staats-Idee“; Kossuth Lajos „Irataim az emigrációból“.

Vigyázó Ferencz.

Pragmatica sanctiok.

Pragmatica sanctio (byzanczi eredetű szó) alatt valamely nagy államügyet rendező szabályt értenek, mely hivatva van a jövő jogi és politikai élet alapját képezni. Szándékosan kerülöm a fogalom meghatározatába a „változhatlan“ jelzőt bevenni, mely merőben ellenkezik az államról alkotott újabbkori fogalmainkkal. Rendszeresen egyes régi fontos alaptörvényeket szoktak így nevezni, a mit az alább következő példák is igazolnak. Ily törvények úgy absolut akarat által létrejöttek, mint alkotmányos megállapodás folytán keletkezett szabályok jelölésére szolgálnak. Az előbbire IX. Lajos és VII. Károly francia királyok által a gallicán egyházra 1269-ben és 1438-ban a bourge-i gyűlésen kiadott pragmatica sanctiok, VI. Károly német császár, illetőleg III. Károly spanyol király trónörökösödést rendező szabályai és V. Károlynak 1549. nov. 4-iki határozata, mely a németalföldi tartományok egységét mondja ki, nyujtanak példákat; — az utóbbira pedig a német birodalmi gyűlés 1439-iki határozata,

mely Németországra vonatkozólag elfogadja a baseli színat végzeményeit, a badeni rendek 1808-iki megállapodásai, valamint a magyar pragmática sanctio, mely így amattól t. i. az osztráktól Kossuth aggodalmi daczára is meg lesz különböztethető. Ez utóbbiról vagyunk hivatva itt értekezni.

Az osztrák *pragmatica sancti*óról és maga az okmány magyar nyelven.*

Az osztrák *pragmatica sanctio* történetét és fordítását előadni itt kettős okból tartom szükségesnek: 1) ennek főbb elvei kölcsönöztettek át a magyar *pragmatica sancti*óba, 2) pedig a kettő egy és ugyanazon tárgyra alkotva egy nemzetközi szerződést képez. Ezen okok miatt kissé részletesebben fogom itt az osztrák *pragmatica sanctio* keletkezését és tartalmát ismertetni.

1700-ban kihalt a Habsburg-ház spanyol ága s Lipót császár a spanyol trónt idősb fiának, Józsefnek igényelte. Az örökösödési háboru kitörése előtt Lipót egy családi rendelkezést alkotott, melynek értelmében a spanyol trónt Károly, az osztrákot József kapja. Ha az egyiknek fiága kihal, örököl utána a másiké s a fiágak tökéletes kihalása esetében a birtokok elválaszthatlanul József, majd pedig Károly leányágait illetik meg. E rendelkezés

* A mi, azon Kossuth „Iratái”-ban említett, I. Ferdinand-féle végrendelethamisítást illeti, azt itt mellőzhetőknek véltem, mert nem magyar, hanem osztrák kötelezettségeket érint és Kossuth szavai szerint is „Magyarországot jogi szempontból nem érdekli”. (II. k. 258. l.)

ugy József, mint Károly által aláíratott; köztudomásu nem lett ugyan, de a leányág örökösödéséről beszélt az udvar már 1710-ben a közönséges béketárgyalásakor Hollandiában.

A rendelkezést József is megerősíti, ki két leányt hagyván hátra, kiken kívül az egész család még három nőt számlált (Lipót leányai: Erzsébet, Belgium későbbi regensnője; Anna, portugali királyné és Magdolna) és anyjára bizván halálos ágyán az ügyek ideiglenes intézését, 1711. ápril 17-én meghalt.

A 26 éves Károly erre nejét Erzsébetet hátrahagyva, (a királyné csak 1713-ban hagyta el Spanyolországot, s erre két év múlva fia született) visszatér Spanyolországból, honnan szeptemberben indul el. Frankfurtban december 22-ikén megválasztatik császárrá, megkoronáztatja magát és 1712 elején Bécsbe érkezik. Az eközben lezajlott spanyol örökösödési háború azonban a Habsburg-dynastia hátrányára dől el és az 1713. márczius 14-ikén megkötött utrechti békében a Habsburgok elvesztik Spanyolországot, melynek fejedelme XIV. Lajos unokája lett, mint V. Fülöp. Kiüzve így az egyik birtokból Károly azt gondolta, hogy az örökösödésnek más oldalon a leányágra való kiterjesztését most már az azelőtt annyira ellenző Anglia sem fogja rossz szemmel nézni.

Az örökösödési szabályzat ugyan már 1703-ban meg lett alkotva, de nem úgy, a mint azt Károly óhajtotta volna (talán az együttmaradást is jobban

szerette volna biztosítva látni). Hiszen megmaradva a réginél, a fiág kihalta után az ő leányágát megelőzték volna József leányai. 1713. ápril 19-én tehát 24 belső titkos tanácsos jelenlétében, kik között három magyar főúr is részt vett, u. m. Pálffy, Kornis és Illésházy, felolvastatta a régibb, az 1703-iki szabályokat, valamint új rendelkezését az örökösödésre vonatkozólag és megígértette velök, hogy a rendelkezés érvényesítésére mindent el fognak követni. Ezen rendelkezést, mely az 1703-ikit lényegesen módosítja és helyébe önmagát lépteti, osztrák *pragmatica sanction*nak nevezik.

Az okmány így szól:

Ő császári Felsége 1713-iki ápril 19-én 10 órára valamennyi Bécsben levő titkos tanácsosait a közönséges helyen összegyülekezni rendelte. Midőn pedig a meghatározott óra bekövetkezett, Ő császári Felsége titkos tanácsstermében a baldachim alá lépett és a közönséges császári asztal elé állott, azután pedig titkos tanácsosait és ministereit maga köré gyűjté. Ezek belépének rendjök szerint s mindenki a maga helyére állott vala, u. m: savoyai Eugen hg., Trautsohn hg., Schwarzenberg hg., Traun gf. helytartó, Thurn gf., Ő császári Felségének Eleonorának főudvarmestere, Dietrichstein gf. főlovászmester, Seilern gf. udvari korbátnok, Starhemberg gf. kamara-elnök, Martinchy gf., ifj. Herberstein gf. alhadelnök, Schlickh gf. cseh főkorlátnok, Schönborn gf. birodalmi alkorbátnok, a valencziai érsek,

Sinzendorf gf. főkamrás, Paar gf. Ő császári Felségének Amáliának főudvarmestere, Sinzendorf gf. birodalmi és udvari alelnök, Pálffy Miklós gf. magyar királyi országbiró, Illésházy gf. magyar korlátnok, Khevenhüller gf. Alsó-Ausztria helytartója, Gallas gf., Salm gf. Ő császári Felségének Amáliának főlovászmestere, Marches Romeo királyi spanyol titkos államtitkár, Kornis gf. erdélyi alkanczellár, Schickh referendarius.

Midőn valamennyi elősorolt titkos tanácsnokok s ministerek együtt valának, Ő császári Felsége tudtul adá, hogy titkos tanácsosai s ministerei ilyszerü egybehívásának oka s czélja ez volna: értésekre juttathatni, hogy megboldogult és Istenben nyugovó kegyes és nagyon tisztelt atyja Lipót császár, valamint legkedvesebb testvérbátyja, akkor római király, utóbb római császár, boldog emlékezetü József Ő Felsége s szeretett atyjafia és végre Ő császári Felsége, mint akkoriban Spanyolország elismert királya között bizonyos egyezmények, rendelkezések és örökösödési szerződések léptettek életbe, melyeket különféle császári titkos tanácsosok és ministerek jelenlétében kiki hitével erősített és biztosított.

Mivelhogy azonban ama tanácsosok és ministerek közül jelenleg kevesen volnának már életben, Ő császári Felsége mulhatlanul szükségesnek találta a maga köré gyűjtött titkos tanácsosoknak és ministereknek nemcsak a fentebbit tudomásokra adni, hanem az említett rendelkezéseket és

szerződéseket is közzétenni és felolvasatni, a mint is O császári Felsége a felolvasást udvari korlátnokjának Seilern grófnak legott megparancsolni méltóztatott.

Ennek folytán tehát a gróf kezébe adott, akkoriban királyi, jelenleg már cs. Felségétől aláírott, királyi függő pecsétjével megerősített spanyol királyi eredeti elfogadási okmányból a spanyol bevezetést; ennek utána a Leopold császártól és József római királytól aláírt és kettős császári és királyi függő pecséttel megerősített örökösödési okmányt is teljes tartalmához képest elejétől végig a mellé csatolt jegyzői függelékkal, végre ismét a királyi spanyol okmányból elfogadását és a benne foglalt kölcsönös kötelezettségeket a végeig, ugyancsak szinte a jegyzői függelékkal értelmesen és nyilván felolvasta, mely okmányok Bécsben 1703-iki szeptember 12-ikéről keltek.

Miután mindezek ekképen történtek, Ő császári Felsége továbbra is még a következőkre különösen figyelmeztetett: A felolvasatott okmányokból kiki tudomásul vehette József és Károly ágai-
nak életbeléptetett és hittel erősített rendelkezését és azon örökös egyezményt, mely kölcsönös örökösödésüket szabályozza. Hogy ennélfogva néhai császári Felségeiktől, boldog emlékezetű Lipóttól és Józseftől Ő császári Felségére ruházott spanyol örökös királyságokon és tartományokon kívül, és mellett jelenleg néhai testvérbátyjuk és kedvelt

rokonuk fiágbeli utód nélkül történt elhunytá után az utóbbinak valamennyi örökös királyságai és tartományai Ő császári Felségére estenek, melyek is összeségükben az elsőszülöttség joga szerint törvényes fiágbeli utódainál, míg ilyenek léteznek, elválaszthatlanul megmaradnak.

Ő Felsége fiágának magvaszakadtával pedig, a mit Isten kegyelmesen eltávoztatni méltóztassék, törvényes leányágbeli utódaira szálljanak, mindenkoron az elsőszülöttség joga és rendje szerint, és ugyancsak elválaszthatatlanul; továbbá Ő császári Felsége ágyékaiból származó, mindkét ágon levő törvényes utódai kihaltával és hiányában, valamennyi királyságok és tartományok örökösödési joga elválaszthatlanul Ő császári Felsége testvérbátyja, boldog emlékezetű József Ő császári Felsége és kedvelt rokona ágyékaiból származó leányaira és törvényes utódaira, ugyancsak az említett módon az elsőszülöttség joga szerint szálljanak; ugyanezen jognak és rendnek értelmében hercegasszonyaik is a jelen kedvezményekben és történetekben részesítendők. Mindezt pedig úgy értvén, hogy a jelenleg uralkodó Károly ágyékából és az ezt felváltó, leányutódaiban fennmaradt József ágyékából sarjadzott ágak után Ő császári Felsége nőtestvéreit és a fenséges ház valamennyi több ágait illeti az elsőszülöttség joga és az ebből folyó rend szerint mindennemű örökösödési jog, és a mi ehhez tartozik, mire nézve tehát a fenntartás

nyilván kiköttetik. Mely végből ezen örökké tartó egyezvények, rendelkezések és szerződések Isten dicsőségére és valamennyi örökös tartományok megőrzésére léptettek életbe és néhai fenséges atyjuk és testvérbátyjuk és Ő császári Felsége által hittel erősítették. Azért Ő császári Felsége e rendelvényeket mind maga meg fogja tartani, mind pedig titkos tanácsosait és ministereit kegyelmesen inteni és nekik meg méltóztatik parancsolni, hogy maguk is igyekezzenek és iparkodjanak eme szerződéseket és rendelvényeket teljességökben megfigyelni, megtartani és megvédeni; mely czélból Ő császári Felsége titkos tanácsosait és ministereit a titoktartás kötelessége alól feloldja. Ezek után Ő Felsége és a fennevezet titkos tanácsosok s minister urak elhagyák a termet. Hogy mindezek ekkép történtenek és folynak, bizonyitom saját kezem aláírásával és közönséges pecsétemmel. Bécs 1713 ápril 19-én. Schickh Ján. György Frigyes k. cs. Ő Felsége udv. tanácsosa, alsóausztriai titkos referendarius és ezen ünnepélyes végzendőre felhatalmazott császári és főhercegi közjegyző.

Ezen okmány, mint a fejedelem absolut akarata azon részekre terjed ki, melyek fölött absolut hatalommal uralkodott. Ezek az örökös tartományok, melyekben e rendelkezést később, ha nem is egy időben, kihirdették.* Igy 1720 ápril 22-ikén Ausz-

* Az osztrák udvari kamara 1720 I. 19-én adja ki a rendeletet a *pragmatica sanction*nak az egyes tartományokban való kihirdetésére. (Biedermann i. m. II. k. 46 l.)

triában, ugyanezen évben Sileziában, Csehországban; 1722-ben Krajna, Karántföld és Stiria vették tudomásul; az 1724-iki évben Belgiumban, 1725-ben pedig az olasz birtokokban és Fiumében (mely akkor Ausztriához tartozott; a magyar korona jogát Mária Theresia ismeri ismét el és csatolja 1776-ban hazánkhoz) történt meg a kihirdetés.

E rendelkezés, mint láttuk, a tanácsosok tudomására hozza az 1703-iki határozatot, mely fel is olvastatott. Érinti, hogy József fiágának kihalása következtében a két birtokcsoport Károly kezében egyesült, és az 1703-iki határozathoz képest is törvényes fiutódainál elválaszthatlanul, az elsőszülöttség rendje szerint meg is fog maradni. Ha azonban ezek kihalnának, az elsőszülöttség rende szerint és elválaszthatlanul a részek először az ő, majd József, Lipót és a többi törvényes leányágakra és azok törvényes utódaira szálljanak. Az örökösödés részletesebb szabályozását Ő Felsége magának tartja fenn. Mindezek, mint az okmány mondja, Isten dicsőségére és a részek megőrzésére történtek. Végül, így szól az okmány, a fejedelem maga is meg fogja tartani a jelen határozatot, de parancsolja, hogy a jelenvolt és fennebb elősorolt urak is megfigyeljék, megtartsák és megvédjék.

Nem akarok itt e törvény jogi természetének mély elemzésébe bocsátkozni. Csak röviden akarom itt dolgozatom azon irányzatát megjelölni, melyet alantabb² részletesen ki fogok fejteni.

Kevesen vannak (Biedermann II. k. 45 l.), kik az osztrák *pragmatica sanctio* ezen kitéte alatt: „József valamennyi örökös királyságai és tartományai“, Magyarországot is érteni fogják. Pedig helyesen mondja Horváth Mihály: „Egy ilyen új törvény alkotását pedig annál szükségesebbnek látta maga Károly is, mivel a cseh-német örökös tartományokban már alaptörvénynyé lett 1713-iki családi rendelkezés szerint minden országait és tartományait, tehát *a magyar korona birodalmát is*, oszthatatlanul átszállítani kívánta nemzetisége női ágára.“ Távol akarok magamtól minden olyan támadást tartani, mely igyekszik bebizonyítani, hogy államiságunk rovására történik ez értelmezés. Nem értem ez alatt azt, hogy az osztrák *pragm. sanc.*, mint ilyen, a legkevésbé is kiterjedhetne a magyar államra, ez lehetetlen, ez államiságunkat sértő értelmezés lenne. Egy nemzetközi szerződés alapjait látom egyedül megvalósulva az osztrák *pragm. sanc.* alapelveiben. Nem engedek saját jogainkból, de a midőn megköveteljük sajátunk tiszteletét, meg kell ugyanazt másoknak is adnunk. A magyar *pragm. sanc.* mint ilyen, szintén nem terjed ki Ausztriára és a két törvényben mégis van valami, a mi a két államot egymás irányában kötelezi. Vagy talán helyesebb azon értelmezés, a mely Ausztriát magánvagyonná süllyeszti, a magyar *pragm. sanctiót* pedig szerződésnek decretálja, a mely megtagadja az államiságot ott, sérti emitt.

Tény az, hogy e kor nem fogta még fel helyesen az államot, de ha már vissza kell mennünk, inkább *menjünk kevésbé vissza, mint többé*; lássunk inkább *e kifejezés* alatt: „József valamennyi örökös királyságai és tartományai“ magyar birtokokat is, mint tagadjuk meg Ausztria államiságát tökéletesen *és sértsük meg jelentékenyen* a mienket is, mert azon értelmezés, mely szerződésnek fennálltát vitatja uralkodóház és nemzet között, nem történik a souverainitas előnyére. E kérdés részletesebb kifejtése azonban „A pragm. sanc. jogi természete“ §-ban található.

A horvátok által elkövetett alkotmány sértés a pragm. sanc. tárgyában és az erdélyi pragm. sanctio.

Egyrészt az akkori zavaros viszonyoknak, magánjogi felfogásoknak, másrészt pedig államunk gyengeségének, s ellenséges indulatoknak kell tulajdonítanunk, hogy két oly eseménynyel kell itt foglalkoznunk, melyek sértenek, hogy megtörténhettek és bántanak, hogy megtétettek.

Szépen hangzik Kossuth szájában: ... „magyar és horvát között, kik hat százados békés házaság után öregségükben összezörrentek...“, de inkább egy szónoki beszédbe való, mintsem a történet száraz évlapjaira.

Azon politika, mely fájdalom azóta annyiszor nyilatkozott s mely az udvar félrevezetésével a Magyarországhoz való viszonyuk lazítására irányul, már akkor is kétségtelen volt.

S ezen végzeteljes politika vezetett arra is, hogy minden jog és szabadság nélkül 1712-ben elfogadják az uralkodóház nőágának örökösödését is. Legfőbb okát e ténynek a fentnevezett irányzat-

ban vélem feltalálni, de közreműködhetett az osztrák örökös tartományokkal kifejlődött szorosabb viszonyuk is. (Már II. Lajos átenged néhány várat a németeknek, s már alatta tiszteket nevez ki Ferdinand, kit már ekkor királyuknak czimeztek a horvátok; Rudolf e vidékek védelmét Károly főherczegre bizza; az osztrák tartományok a „Brucki libellus“ értelmében egy álló századig 548,205 forinttal is gyámolították a horvátokat a török elleni küzdelmekben; 1526-iki hármás horvát küldöttség Augsburgban; az 1530 V. 10-iki küldöttség; a sűrű levelezés Krajnával; a következő urak ténykedései: Cilly, Kishorváth, Kellmanitsch, Frangepán, Ritschan, Petritsch és Zrinyi.)

Miután ugyanis az 1712-re hirdetett magyar országgyűlésre küldendő követek megválaszthatása végett Pálffy János bán Zágrábba 1712. márczius 9-ikére tartománygyűlést hívott össze, itt Eszterházy Imre gróf, zágrábi püspök (ki márczius 11-ikén Illésházy kancellárhoz így ír: A magyar alárendeltséget el nem ismerhetjük, hacsak önmagunkat nem akarjuk megfosztani országunk kiváltságaitól, melyek egyenlők Magyarország kiváltságaival. Ebből az következik, hogy az egyenlő semmi hatalmat sem birhat az egyenlők felett; mely elvek ugyan a korfelfogás mentsége mellett ítélendők meg) a dynastia nőága örökösödésének elfogadását indítványozta. A rendek erre a javaslatot elfogadták azon kikötéssel, hogy Horvátország fejedelme ugyanaz

legyen, ki az örökös tartományokat birtokolja. Ezen határozatot Károlynak, ki a tartománygyűlés megállapodásairól az esztergomi érsek útján értesült, egy küldöttség vitte tudtul, mely egyszersmind a horvátok azon óhaját tolmácsolta, hogy ugyanazon fejedelem jogára alatt legyenek, ki Ausztriát, Karniolát, Karintiát és Stiriát birja. A horvátok egyszersmind megígérték, hogy azon esetben, ha az örökösödési törvény a magyar országgyűlés elé fog kerülni, támogatólag lépendenek föl. A király e határozatokat május 16-ikán szentesítette, akkor, a midőn még nem volt megkoronázva és nem szentesíthetett határozatot.

Május 20-ikán megkoronáztatik s kiadja a hitlevelet, mely Magyarország szabad királyválasztási jogát biztosítja a fiág kihalása esetére. Szóval 4 nappal a szentesítésre új okmányt ad ki, a mely vele homlokegyenest ellenkezik, avagy helyesebben, mely amaszt mellőzi.

Az 1715-iki országgyűlésen a horvátok előbbi ígéretükkel ellentétben nem is érintik a nőági örökösödést és résztvesznek a 3.-t.-cz. megalkotásában, mely a leányág örökösödését nem hogy nem érinti, hanem egyenesen kizárja a fiág kihalásának esetére. Résztvesznek az 1723. évi országgyűlésen is (a bécsi küldöttségben Mallenics és Czindery voltak részükről) és elfogadják a magyar pragm. sanctiot, mely alatt a horvát főclerus és bán nevei is olvashatók.

Az 1740-iki országgyűlésen a horvátok az 1712-iki végzeményekre, mint hűségük jelére, az 1722/23-iki határozatokra pedig, mint törvényekre hivatkoznak.

Végre Mária Theresia a horvátokhoz intézett 1740. X. 22-iki leiratában az uralkodóház örökösödését érintve, nem is emlékezik 1712-re, egyedül az 1722/23-iki törvényeket idézi.

Gyors egymásutánban adtam elő a fentebbieket, hogy annál tökéletesebb képet nyerjünk azon tényekről, a melyek nemcsak azt teszik kétségtelenné előttünk, hogy a horvátoknak semmiképen sem volt joguk a nőág örökösödésének elismerésére, hanem azt is, hogy e sérelmet későbbi magyar törvények megsemmisítették s végre ők maguk is belátták elkövetett jogsérelmüket, és azt későbbi mellőzéssel igyekeztek jóvátenni.*

És mindezek daczára mégis találkozik jogász, ki elvakítva nemzeti érzelmeitől nem lát alkotmány-sértést az 1712-iki cselekedetben s erőszakosan szemet húny kétségtelen tények fölött, melyeket számitáson kívül hagyni semmi esetre sem lehet. Ez Pliverč, ki „Das rechtliche Verhältniss Kroatiens zu Ungarn“ czimű művében azt állítja, hogy 1712-től 1723-ig egy horvát pragm. sanc. állott fenn, 1723-ban pedig egy közös magyar-horvát pragm. sanc. jött létre. Hogy többet ne mondjunk, egyedül csodál-

---

* Még Biedermann is így szól „Geschichte der österreichischen Gesamt-Staats-Idee“ cz. munkájában (II. k. 228. l.) „Zum Gesetz ist dieser damals also nicht geworden“

hozásunkat fejezzük ki a fölött, hogy egy képzett jogász így képes okoskodni. Kétségtelen tény, hogy Horvátország ekkorában csak a magyar törvény korlátain belül alkothatott statutumokat; hogy alkothatott volna ekkor örökösödési törvényt, mely Magyarországot is érinti? Ezt csakis egy souverain állam teheti, de nem egy autonomicus tartomány.

Avagy feltéve, de meg nem engedve, ha 1712-ben Horvátország jogosan alkothatott örökösödési szabályt, mikép változtathatta meg 1723-ban azt a magyar országgyűlés? (Ők általánosságban fogadták el a nőág örökösödését; mi csak három ágra terjesztettük azt ki.)

Ne induljunk ki elvakított nemzeti érzelmekből, hanem e tárgynál is, bármi nehéz leend, tartsuk meg szigorú objektívitasunkat.

Az erdélyi pragm. sanctoról nehéz helyes és a valóságot leginkább megközelítő ítéletet mondani. Hisz Erdély sajátságos helyzetét egyedül az 1848. VII. t.-cz. (kolozsvári I.) szüntette meg és mindaddig Magyarországtól ugy kormányzásra, mint törvényhozásra nézve független volt. Azért, ámbátor kellemes érzelmet kelt azon bizonyos idegenkedés az erdélyi pragm. sanc.-tól, azt oly könnyen tenni nem lehet. Sőt pártatlan jogi szempontból tekintve a dolgot, az erdélyi pragm. sanc. jogosultságát el kell ismernünk és vissza kell

utasitanunk azon sok helyen található értelmezést, melynek értelmében a magyar pragm. sanc. I. cikkének 4. §. azon intézkedése, hogy az elfogadott örökösödési rend kiterjed Magyarországra és a hozzácsatolt részekre, érvénynyel bírna Erdélyre is, mert Erdély akkor nem volt Magyarország tartozéka. Azonban kiterjednek ezen intézkedések Erdélyre is az 1848-iki unio folytán, mely Erdélyt Magyarországra olvasztja és elfogadtattak a magyar pragm. sanctióban foglalt örökösödési intézkedések 1791-ben az ez évi VI. t.-cz. által, mely kijelenti, hogy Erdély is az 1723. évi I., II. és III. t.-cz.-ek intézkedései alatt áll.

Lássuk már most az erdélyi pragm. sanc. keletkezésének történetét. Azon reményben, hogy a Lipót alatt alkotmányában eltörpült Erdélyben, hol a király által kiküldött tábornok talán nagyobb hatalommal rendelkezett, mint a magyar nádor, könnyen czélt fognak érni, 1722-ben a magyar pragm. sanc. meghozatala előtt terjesztették a javaslatot az 1722 február 19-ikére Nagy-Szebenbe összehívott rendek elé.* Márczius 30-ikán Virmont tábornok jelenlétében elfogadják az örökösödést általánosságban (osztrák pragm. sanc.) E határozatról felterjesztést készítettek, melyben a királyt a pragm. sanc. elfogadásáról értesítik és kérik egyszesmind a határozat megerősítésére és törvénybe

---

* Kiténtették magukat az erdélyi *pragmatica sanctio* meghozatala közül gf. Kornis Zsigmond, br. Weszelény István és báró Bornemisza János.

iktatására. Nehány nap mulva, április 5-ikén, Virmont 33 az osztrák ház örökösödését érintő okmányt tett le a rendek asztalára, melyekuek alapján a rendek Köleséry Sámuel által egy új felterjesztést készítettek. E felterjesztést a király 1723. deczember 30-ikán fogadta el, Biedermann szerint azért ily későn, mert előbb a magyar országgyűlés visszacsatolási kérelmét akarták elűtni s a szebeni 1724. január 10-ikére összehívott országgyűlésen február 24-ikén hirdettetett ki (részt vett e gyűlésben 125 tag, köztük Mármaros, Zaránd és Arad megyék főispánjai.) Törvénybe iktatva azonban csak 1744-ben lett, mely alkalommal egyszersmind az ország azon törvényei töröltettek el, melyek a szabad fejedelemválasztásra vonatkoztak.

Az állítólagos horvát és az erdélyi pragm. sanctiok szövegét azon okból tartottam mellőzhetőknek, minthogy az első ugy is érvénytelen és jogtalan mondatok halmaza, a másik pedig már 1791-ben vesztette el érvényét s a jelenlegi állapotok megítélésére semminemű segítséget sem nyújt.

A pragm. sanc. ellenzésének okai: I. A magyar nemzet függetlenségi érzete.

A pragm. sanc. elfogadásának utjában még 1712-ben igen sok tényezőt találunk.

A legnyomásabb ezek között a magyar nemzet függetlenségi érzete volt.

Azon erős meggyőződést, hogy legjobban mi magunk tudjuk intézni saját ügyeinket és ennek következtében azon erős ragaszkodást értjük ez alatt a souverain államformához, mely különösen nemzetünket történetünk egész folyama alatt jellemezte.

Mi magyarok ezen kívül ugy nyelvre, mint egyéb nemzeti sajátságokra nézve merőben elütünk szomszédainktól, s ezen eltérő sajátságok egyedül eltérő intézményekben tarthatók fenn, melyek viszont egyedül souverain államban valósíthatók meg kellőképen. Ujabb ok, mely a függetlenséghez való szívós ragaszkodást indokolja.

A magyar nemzet ezen érzete mindezen okokon kívül alapult nemzeti büszkeségén, mely megkívánja

a többi nemzetekkel való egyenjogúságot s nemzeti önérzetén, mely kétségtelenné tette előtte a képességet fajának biztosítására.

Ezen öntudat, ezen meggyőződés egyidejű a magyar állam keletkezésével s ha végig tekintünk történetünk évlapjain, meggyőződést szerezhetünk azon erőről, melyet ezen meggyőződés létrehozott, de egyszersmind arról is, hogy egyedül így lehetett fentartani Magyarországot a jelenkorig, arról is, hogy fajunknak hire-hamva sem lenne többé e földrészen, ha fenn nem tartottuk volna souverainitásunkat. Mert könnyebb nyilt ellenséggel szembeszállani, mint titkos ellenség ellen védelmezni jogainkat. Azon sok áldozat, melybe Magyarország fenntartása a német császárság, a pápaság, a byzanci birodalom, a törökök és ujólag a német birodalom áskálódásai, törekvései ellenében került, őseinket egyszersmind a XVIII. század első felében nagy óvatosságra és elővigyázatra kötelezte.

Szép és igaz mottót választott Ferdinandy „Magyarország közjogi viszonya Ausztriához“ cz. művéhez: Egy nemzet legdrágább kincse az állami függetlenség, melyért mindent áldozni legszentebb kötelesség.

Nem a leányági örökösödés elfogadása az, mely ezen irányban aggodalmakat okozhatott, azon viszony ez, mely ennek következtében a két állam között létrejövend.

Midőn pedig a pragm. sanc. útjában álló nehézségek alább előadandó okok következtében többé

kevésbé elhárítottak, ezen önállósági érzet a Karok és Rendek működését oda irányozta, hogy cserébe a leányág örökösödése elfogadásának, alkotmányunk századokra szóló biztosítékait követeljék.

A sérelmek orvoslását, alkotmányunk és önállóságunk, ősi jogaink és szabadságaink biztosítékait szabták ki feltételül a nőág örökösödésének elfogadása esetére.

Hogy mily félelmet keltett alkotmányunk megsérthetése, illetőleg mily erőt kölcsönzött ez önállósági érzet a pragm. sanc. ellenzésére, néhány példával akarom megvilágítani.

Ezen alkotmányunk biztosítására törekvő párt, mely szemben az aulicusokkal, patriotának nevezetett, visszaemlékezve még a Lipót alatt erősen nyilatkozó alkotmányellenes törekvésekre erőszakolta ki az 1712. május 20-ikán végbement koronázás hitlevelének öt pontját, melyek meg egyeznek a jelenlegiekkel; és még ugyanezen országgyűlésen oly ellenzést támasztott a leányági örökösödés eszméje ellen, hogy Károly, ki ezt itt szóba hozatta, meggyőződhetett annak időelöttiségéről

A sok feltételt és követelményt látjuk a magyar tanácsnokoknak 1712. július 1-ji tanácskozásában is*, kik a leányági örökösödéssel foglalkoztak. Károly ama kérdésére, mikép fog a trón fiutódok nemlétében betöltetni. Az interregnumok elkerülése

---

* Részt vettek benne: az esztergomi érsek, Pálffy Miklós gf., gf. Erdődy György, Pálffy János bán és Csáky Imre, kalocsai érsek.

végett tanácsolják a nőági örökösödés előterjesztését, de feltételekül megkivánják: 1) Csak egy nőt és ennek örököseit fogadnák el képesítettetteknek az örökösödésre. 2) A jogi. personalis unio iránt kötéssék szerződés a többi tartományokkal. 3) Jelen viszony, valamint szerződések és adók csak az országgyűlés beleegyezésével birnak érvénnyel. 4) Az elfoglalandó részek csatoltassanak vissza. 5) Katonaság nyujtassék Magyarország rendelkezésére. 6) Az alkotmány biztosittassék. 7) Fimagvaszakadás és a trónralépő nőutód kiskorusága esetére a nádor kormányozza az országot. 8) A nőutódok adassanak férjhez, azonban csakis r.-kath.-okhoz. 9) A viszony, mely ezen örökösödés által a többi országokkal és tartományokkal keletkezend, magyaráztassék meg. 10) Magyarok neveztessenek a belső tanácsba; a magyar ügyek csak magyarok által kezeltessenek; hivatalok csak magyaroknak adassanak. 11) Békék magyarok hozzájárultával kötéssenek. 12) A sérelmek orvosoltassanak. 13) A kir. birtokok ne idegenittessenek el. — Ezen határozataikat, melyeket julius 7-ikén hoztak, 8-ikán terjeszték fel a királynak hg. Eszterházy Pál, nádor elnöklete alatt. Ezek azonban nem érintették kedvezően Károlyt, mert e szerint az örökösödésből netalán születendő leánya ki lett volna zárva.

Világosságot vet ezen érzelmekre az 1722. elején Pálffy Miklós nádor (időközben meghalt Eszterházy s helyébe Pálffy választották) és Szluha

Ferencz nádori ítélőmester, ki Rákóczy párti volt, közt folyt levelezés.

1722. februárius 21-ikén Bécsből kelt levelében a nádor e kérdést intézi. Szluhához: „vajjon mit lehetne mi nekünk a successióért kérnünk Felséges Urunktól?” Szluha Pozsonyból február 23-ikán kelt levelében kitérőleg válaszol. Nem tartja a női örökösödés elfogadását szükségesnek, mert Károlynak születhetik még fia s nem tudja, mi lenne egyenértékű, mit a nemzet cserébe kérne. Pálffy február 25-iki levelében felszólítja az ítélő mestert, hogy értekezzenek a Pozsonyban lévő országgyűlési tagokkal, mit tévők legyenek, ha a király előterjeszti a successiót? Szluha márczius 2-ikán válaszol: Félnék — ugymond — véleményt mondani. Emlegetik a sérelmeket: Erdély, a temesi főispánság, a Szerémség, Servia és a katonai véghelyek nincsenek bekebelezve; a magas adó; a nagy katonaság; a só drágasága; idegenek alkalmazása a hivatalokban. Különben a magyarok óhajtják a personalis uniot a német birodalommal. De Szluha nagyon fél attól, hogy Magyarország szorosabb viszonyba jön a német birodalom egy részével, s a királyság egy herczegség alá fog vettetni. A nők uralkodását pedig éppen nem tartja előnyösnek. A nádor végre márczius 7-iki levelében még egyszer felszólítja az ítélő mestert a kívánalmak kipuhatlására, mert az udvar már a legközelebbi országgyűlésen akarja az ügyet tárgyaltatni.

Különben az ezen érzelmekben rejlő nagy ellentállási erőt, melyet ugyan az alkotmányosabb kormányzás s kiváltságok osztogatása némileg megpuhitott, csak akkor fogjuk igazán ismerni, ha megfontoljuk, hogy ugy a király, mint az örökösödés elfogadtatása mellett működők részéről mennyiszer nem kívánták hallani, hogy ez Magyarország önállóságát semmiképen sem fogja alterálni, ha megfontoljuk, hogy ugyanez időben a nemzet mennyi tételes intézménnyel kívánta megpecsételni nyolczszázados függetlenségét.

Jól tudták ezt a király belső tanácsosai, kik az 1722. márczius 10-iki értekezleten elhatározták, hogy az 1715-iki országgyűlés által alkotott reformbizottságok (vallásügyi; adóügyi; igazságszolgáltatási; közigazgatás-, katonai- és közgazdasági bizottságok) készüljenek el az országgyűlés összejövetelére, mert mint Csáky kifejezte volt, ez kedvező hangulatot fog a magyarok közt kelteni.

Managetta udv. tanácsos egy néhány Bécsbe intézett levele pedig, ki Pozsonyba az országgyűlési tagok megnyerésére küldetett, felvilágosít egyrészt a feltételekről, melyeket ezen törvényjavaslat-hoz lüztek volt, másrészt azon aggályokról, melyeket ez sokakban támasztott. Managetta jelen volt az Eugen hg.-nél tartott ápril 30-iki értekezleten és itt azon súlyos feltételekről nyilatkozott, melyeket a nőörökösödés elfogadására ugyan hajlandó főurak ezért cserébe követelnek. Itt többeket nevez meg,

kik alkalmasak volnának az ügy előterjesztésére, hanem, mint Csáky bíboros megjegyezte, a magyarok nem fogják az ügyet maguktól indítványozni. Különösen ellene vannak — jegyezte meg Managetta — Szluha, Nagy és Ráday, ki Rákóczy egykori titkára volt. Junius 29-ikén kelt levelében pedig Managetta egy írásról tesz említést, melyet néhány nappal azelőtt terjesztettek, s melyben az unióra irányuló törekvéseket az ország romlására vezetőknek nevezték, melyek az országot tartománynyá fogják sülyeszteni.

Mídon pedig a pragm. sanc. elfogadva, annak egyedül szentesítése volt hátra, ezen patriota párti áramlat egy az ország alkotmányát és önállását biztosító új törvény megalkotására vezetett és annak érvényre juttatásában a legnagyobb kitarást tanusította. — Röviden akarom e törvényczikk keletkezését itt előadni, mert világos bizonysgot tesz arról, hogy a pragm. sanc. az alkotmányt és önállsgot a legkevésbé sem érintette, sőt függetlenségünk biztosítékait újra megalkotta.

A két első t.-cz. elfogadása után az országgyűlés a következők megalkotásán fáradozott, s az új határozatok a régiekkel le és feliratok alakjában számtalanszor megtették az utat országgyűléstől a királyhoz és viszont. Az október 10-iki és deczember 2-iki feliratokra vonatkozó módosításait a király február 18-ikán írta alá, mely leirat alakjában márczius 1-jén olvastatott fel. Ezen leirat-

ban a király nem változtat az első két törvénycikken, a harmadikra azonban, mely önállóságunk biztosítékait tartalmazta, azt jegyezte meg, hogy feleslegesnek tartja, miután ily biztosítékok a közel múltban is gyakran alkottattak. Az országgyűlés azonban ragaszkodott előbbi határozatához s változatlanul felterjesztette a III. törvényjavaslatot. Ápril 17-ikén felolvassák az országgyűlésben az öt nap előtt kelt leiratot, mely értesíti az országgyűlést, hogy Ő Felsége Prágába kénytelen nemsokára távozni, s mint-hogy szeretné az országgyűlést elutazása előtt be-rekeszteni, óhajtja, hogy nevezzen ki az országgyűlés kebeléből egy bizottságot, mely lépjen a királyi biztosokkal közvetlen érintkezésbe és a véleménykülönbségekre így nyert megállapodások országgyűlési határozattá válásuk után terjesztessenek elébe szentesítés végett. Az országgyűlés megfogadta a tanácsot, az érintkezés megtörtént s a biztosok végre beleegyeztek az önállóságot biztosító határozatba oly záradékkal azonban, hogy a törvények úgy értelmeztessenek, a mint azokra vonatkozólag a király és országgyűlés meg fog egyezni. A megállapodás június 1-jén került a táblák színe elé, melyek június 2-ikán mondják ki határozatukat, melyeknek értelmében a javaslatot visszavetik és csodálkozásukat fejezik ki a fölött, hogy a király esetleges értelmezéseknek akarja kitenni évszázados jogaikat. Még a törvényhozástól is megakarták vonni az önállóságot sérthető

jogosultságot! Nem történhetne ez ma, a midőn a souverainitás fogalmával tisztában vagyunk, de történhetett akkor, a midőn az állam gyakran egy magánszemély birtokaként tűnik fel, a midőn előfordulhat az, hogy egy statutumalkotási joggal bíró tartomány örökösödési törvényt alkot és ez nem lesz perhorrescálva és ebben az időben ezt nem mint a souverainitás megsértését, hanem mint az annak megerősítésére irányuló törekvést kell tekintenünk. A junius 2-iki határozat után a királyi biztosok nyomást akartak az országgyűlésre gyakorolni és jelenték, hogy az el nem készült czikkek a jövő országgyűlésre maradnak. 17-ikén végre beleegyeznek a táblák a III. határozatnak a királyi leirathoz képest való szerkesztésébe, azonban kérik a záradék elhagyását. A t.-cz.-ek junius 19-ikén való szentesítése alkalmával a III. t.-cz.-ben meghagyják a sértetlen kifejezést, hivatkoznak az 1715. II. t.-cz.-re, elhagyják a záradékot és említesen kívül hagyják az 1681-iki t.-cz.-et és a Hármaskönyvet. Ime ez a pragm. sanc. III. cikkének története, mely nemcsak azon szivós ragaszkodást tünteti fel, a mely nemzetünket az önállósághoz bilincselte, de a mely az önállóság elvitáztalan fennállásának is új bizonyítékát szolgáltatja. Sőt tovább megyünk, mint a pragm. sanc. elváltatlan része, kizár egyersmind minden kétséget a felől, hogy a pragm. sanc. jogainkat a legkevésbé is alterálta. Mert vannak ugyan, a kik (Salamon,

Csillag Gyula, Szabó Béla, Deák) a pragm. sanctiótól elválasztják a III. t.-cz.-et, de ez nézetem szerint nem felel meg a dolog természetének. Miért kellett ujlag az önállóságot megpecsételni, a midőn az 1715-ben, tehát csak 8 évvel azelőtt és számtalanszor annakelőtte megtörtént, a mint helyesen mondja Ő Felsége 1723 február 18-iki leiratában? Erre más ok nem volt, mint azon nagy változás, mely hazánkat az örökösödés és unio elfogadása által érte, és ennek következtében a III. t.-cz. nem is fogható fel másképen, mint a két elsőnek kiegészítője, magyarázata. És ámbátor a főrendek Sinzendorf királyi megbízott 1722 július 17-iki javaslatát, mely szerint az első két t.-cz. külön szentesítették, visszavethette a mult iránti tiszteletből, mert régi szokás szerint az egy országgyűlésen hozott törvények egyszerre, mint „Decretum Regis“-ek szentesítettek, de visszavethette azért is, mert hiányzott még egy kiegészítő része és ez a III. cikkely volt.

; A pragm. sanct. ellenzésének okai:

II. Egyéb okok.

Mint egyéb okok, melyek a pragm. sanc. elfogadását eleinte akadályozták, a következők jelölhetők meg.

Hasonlítva a francziákhoz azon felfogásban, mely nem bizza szivesen gyenge nőkre a kormányzás nehéz feladatát, s mely kifejezve a lex salicában van (*La couronne de la France ne tombe pas en quenouille*) a magyarok is idegenkedtek nőfejedelmektől. 1723-ig a magyar trónon nőt Márián kívül (1382—1385), ki egyedül maga uralkodott volna, nem is találunk.

Hogy pedig Rákóczynak még mindig volt pártja az országban, kiviláglik onnan, hogy Károly még 1720-ban is szükségesnek találta Virmont altábornagy közvetítésével Konstantinápolyból eltávolíttatni, hogy összeköttetéseit Magyarországgal megzavarja.

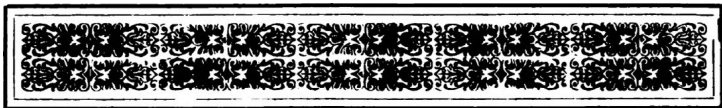
Ellene volt a nőörökösödés megalkotásának egy ideig Anglia is, mely ily irányban nyilatkozott az utrechti congressuson.

S Károly eleinte a protestánsokban sem igen talált támaszra, kik nem bíztak a király liberális gondolkozásában s nem várták tőle a szatmári béke (1711) megerősítését.

Végre azon körülmény, hogy a török az országnak még mindig tekintélyes részét bírta, melynek kiüzése volt tulajdoképen az egyedüli ok a Habsburg dynastia választására, szintén nem gerjeszthetett bizalmat a nemzetben az uralkodóház ereje és jóindulata iránt.

A magyarok ezen bizalmatlansága, mely a fentebbi okokon kívül még a mult emlékei által is fokozva volt („A magyar király, mint az osztrák tartományok ura egy nagy birodalom alkotására törekszik, melybe Magyarországot be akarja olvasztani.“ Grünwald Béla.) arra indították a király megbizottait, hogy 1712 április végén a nőág örökösödésének előterjesztését elhalasszák, a mig ugyanis meg nem lehet nyerni a befolyásosabb urakat.

**Történeti események, okok és férfiak, kik a
pragm. sanc. utjában álló akadályokat elhári-
tották és annak létrejövetelét elősegítették.**

Még 1712-ben a viszonyok a pragm. sanc. elfogadására nézve oly rosszul álltak, hogy a király a koronázó országgyűlésre lejövén, minden erőkö-
dést az örökösödés elfogadására tiltott. Nem kell
azonban azt gondolnunk, hogy Károly lemondott
volna a gondolatról a Habsburg dynastia nőgát
Magyarországon trónra juttatni, mint azt némelyek
gondolják (Nagy Ernő) és az 1715 III. t.-cz.-et ugy
magyarázzák, hogy ekkor Károlynak még nem volt
intentioja az örökösödés behozatala. Egész éle-
tének fő törekvése az örökösödés birtokainak min-
den részében való elfogadtatása volt, s ha néha
látszólagosan eltérést is tapasztalunk az elv követ-
kezetes érvényre juttatásától, azt inkább a viszonyok
kényszerítő hatalmának avagy fiutódok nyerése
reményének (Bekszics Gusztáv) kell tulajdonítanunk,
sem mint az elv megtagadásának. Így volt ez
1715-ben is, mely évi III. t.-cz. megalkotását egy-
részt a magyarok kedvezése kinyerésének, más-

részt pedig fiutódok származása reményének tulajdonitom, de nem a leányág trónra juttatásának elvéről való lemondásnak. (Tényleg 1716-ban fia született Károlynak, ki azonban még ugyanazon évben elhunyt.)

Egyrészt azonban ezen következetes politika. másrészt a viszonyok szerencsés alakulata azt eredményezték, hogy 1722-ben az akadályok legnagyobb része el volt háritva, oly annyira, hogy az örökösödést maga az országgyűlés indítványozta.

Rákóczy, kinek 1712-ben még nagy összeköttetései voltak és nagy befolyást gyakorolt a magyar politikára, 1722-ben hatalmát már végképen elvesztette. Kezdetben birta ő Anglia, Hollandia és Franciaország támogatását, melynek követe Polignac utasítva volt az utrechti congressuson ügyét támogatni. Sinzendorf azon ajánlatát azonban, hogy Károly a protestansokat kielégítendi, ha viszont Hollandia és Anglia elejtik Rákóczy ügyét, Polignac, Rákóczy minden ellenzése daczára elfogadta; hasonlótt tett Villard Eugen herczeggel szemben, később pedig Franciaország és Ausztria barátságos viszonyba léptek. Rákóczy ilyképen kijátszva az említett három hatalom által, kiktől legjobban remélte ügyeinek támogatását, Spanyolországba, majd Törökországba ment, hol csillaga 1722-ben már végkép letűnt.

Hathatósan emelték a Habsburg ház dicsőségét Eugen péterváradí, temesvári és belgrádi győzelmei, melyek a magyar nemzetben új bizalmat

keltettek az örökös tartományok iránt, s mint-hogy Magyarország e korban a folytonos küzdelmekben kifáradva és elgyengülve, külömben is már Lajos óta megszokva a történeti personalis uniót, szövetségest keresett, körültekintve figyelme önként Ausztria felé irányult, minthogy 40 év alatt Lengyelország tetemesen hanyatlott; Svédország, Poroszország távol voltak; Oroszország pedig más hitű.

A protestansok pedig, kik eleinte bizalmatlanok voltak a király iránt, mindinkább meggyőződtek a felől, hogy a szatmári béke óta fejét hatalmasan felütő katholikus párttal szemben támaszukat egyedül a királyban fogják lelni. S ha nem is gondoljuk, hogy Károly oly liberalis lett volna, mint a milyennek mutatkozott, legalább olyannak mutatkozott és a sok elnyomatást elviselt protestansoknak már ez is jól esett. Felesége az egybekelés előtt protestans volt; a mint rebesgették, braunschweigi Erzsébet a bibliát olvasgatta; szövetségesei protestánsok voltak s a jezsuiták eltűntek udvarából. 1722 november 1-ji, Pálffy Miklós nádorhoz intézett leiratában óhajtja, hogy a protestansok sérelmei még ez országgyűlésen orvosoltassanak. 1723. június 12-iki, a vármegyékhez intézett leiratában pedig kedvetlenségét fejezi ki a protestansok sérelmeinek orvosolatlan volta felett s a protestansok kimélését kötelességévé teszi a vármegyéknek. Valószínű, hogy kegyhajhászat volt, de még inkább valószínű az, hogy az volt azon irányzat is,

mely egy e tájban megjelent (1719 — 1723) emlékiratban fedezhető fel, s mely az alsóbb osztályok pártolását javasolja, valamint egy általános előkészítő gyűlést ajánl.

Az 1715-iki országgyűlés, mely ugyan nem foglalkozott a leányági örökösödéssel, alkotmányos működése és azon körülmény, hogy 1712 után két évre ujlag országgyűlés hivatott egybe; a királyné megkoronázása; a nádorválasztás s a király egyéni tulajdonságai (egy ujabbkori államférfiu jellegével birt: jól beszélt latinul és a jogtudományban meg az államgazdaságban jártas volt) szintén bizalomgerjesztőleg hatottak a magyar nemzetre, a mely a királylyal folytatott oly sok viszály és egyenetlen ségután már nagyon óhajtott alkotmányosabb kormányt.

Károly ezen kívül külállamokkal való érintkezéseiben is törekedett a leányág örökösödését ismeretessé tenni. Az 1718-iki, Londonban tartott tanácskozás alkalmával, a midőn a négyes szövetség megkötöttet, Károly király az olasz és belgiumi tartományokat, mint a leányág nevében is birtokoltakat, említi.

Befolyása volt a horvátok előzékenységének és az Erdélyben elfogadott pragm. sanctionnak is a magyarok hasonló elhatározására.

Nagy hatásuk volt a magyarok kedvező hangozására az 1720 óta Pozsonyban és Pesten tartott országos bizottmányokban folytatott bizalmas beszél-

getéseknek is, melyek az érzelmek kipuhatolására, illetőleg megnyerésére jó alkalmat szolgáltatottak. (Emliti ezeket a bizottmányok egy tagja: Károlyi Sándor is.) Ezen beszélgetések különösen oda irányultak, hogy a javaslat előterjesztése az országgyűlés részéről történjék.

Hogy pedig az udvar élénk tudatában volt a magyarok részéről fennálló akadályoknak, bizonyítják azt azon gyakori tanácskozások, melyek a fejedelem és kitünőbb tanácsosai által e tárgyban tartattak. Így tanácskozás tartatott 1720 július 15-ikén hg. Eugennál, hol Trautsohn, Sinzendorf és Starhemberg is jelen voltak s hol határozattá lett az országgyűlés összehívásának elhalasztása az országos bizottmányok feladata elkészültéig. Egy következő 1722 márczius 10-iki értekezet pedig, melyben Eugen hg., Trautsohn, Sinzendorf, Starhemberg, Pálffy nádor, Illésházy kancellár, Eszterházy és Erdődy vettek részt, elhatározta, hogy az országgyűlés csak június végére hívassék össze. Megállapodtak, hogy az örökösödésről már a meghívó levélben kell említést tenni, valamint érinteni az ez által elérendő jólétét az országnak. Az értekezet egyszersmind helyeselte Illésházy indítványát, mely szerint a főispánokhoz, püspökökhöz, káptalanokhoz magán természetű felhívások intéztessenek a végből, hogy az országgyűlés indítványozza az örökösödést.

A fentebbieken kívül hátra van még azon

férfiak működésének érintése, kik különösen fáradtak az örökösödést indítványozó országgyűlési párt szervezésén.

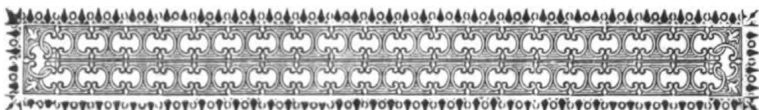
Mindenekelőtt említeni kell itt Károlyi Sándort (résztvett a bécsi küldöttségben is), kinek működését legjobban két levéllel jellemezhetem, melyek egyikét Managetta, másikat pedig Erdődy írta. Managetta 1722 június 19-iki levele ez, melyben megemlíti azon urakat, kik a párt szervezésében különösen résztvesznek; ezek: a nádor, az Erdődy grófok, Csáky. Károlyi érdeme — folytatja levelét Managetta, — hogy a felvidéki megyék utasították követeiket az örökösödés elfogadására. Ezen férfiú valóban sokat tesz és megérdemli, hogy különös kegyelemmel vétessék figyelembe. Ugyanez év június 21-ikéről szól Erdődy levele, mely Trautsohnhoz van intézve és mely az író reményét fejezi ki az örökösödés önkéntes felajánlására. Dicséri Károlyit, s ajánlja őt az üresedésben levő országos báróságok valamelyikére kineveztetni. Károlyi jutalma nem is maradt el, figyelmen kívül hagyva a szatmári béke megkötéseért nyert elismeréseket, itt a következőket jegyezhetem fel: 1723 szeptember 12-ikén a valóságos belső titkos tanácsosi czimet nyerte el, 1723 október 4-ikén lovassági vezérré neveztetett ki s 1724 januárius 5-ikén a felállított helytartótanács tagja lőn és a tartományi biztosság főigazgatója. Nagy buzgalmat fejtett ki Managetta udv. tanácsos is, ki a Csáky

elnöklete alatt 1722 ápril 13-ikán összeült országgyűlési bizottmányokba küldetett le Bécsből, hogy kéz alatt szervezze a pártot. Említett levelein kívül itt még az 1722 június 4-ikén a német kancellárhoz intézett levelét írínthetjük, melyben azon urakról tesz említést, kik a király óhajának készek eleget tenni. Ezt báró Sándortól tudta meg. (Managetta János György gyermekeivel együtt az 1723. 128. t.-cz. által konfusittatott.) Ez irányban hatott gr. Csáky bibornok és kalocsai érsek, ki több bizottmány elnöke volt és ki a bizottmányokban részt nem vevő felső-magyarországi főurakat személyesen látogatta meg. (A Szt. Gotthard apátságot nyerte jutalmul.) Végre említést kell itt még tenni Szluha Ferencz, nádori ítélőmesterről, ki ámbátor, mint a fenntebbiekből kitűnik, eleinte ellenzője volt a leányági örökösödésnek, később szintén sokat tett annak elfogadtatására. Hivatalból az ország minden részeiben működvén, megyéről megyére járt ékesszólásával a köznemességet nyerve meg, majd pedig később ő volt az 1723. I. és II. t.-cz. szerkesztője. Ezért királyi személynök lett, 1726-ban báróságra emeltetett, a nógrádmegyei salgói uradalommal ajándékozott meg, majd valóságos belső titkos tanácsos, kancell ref. tan.*

* Kötüntetésekert nyertek még: A nádor 1 arczképet és St. Georgen meg Pösing uradalmakat, az esztergomi értek gyűrűt, a nyitrai püspök egy keresztet és a v. b. t. tanácsosi címet, Nagy István egy 94.000 frt.-os, Prileszky egy 6000 frt.-os; Jeszenák egy 400 frt.-os birtokot nyert jutalmul. Sokan v. b. t. tanácsosi címet (köztök gróf Kollonich) és kamarási méltóságot kaptak buzgólkodásukért.

Igy alakulván a körülmények és így szerveződven a párt, Károly 1722 május 1-jén királyi meghívó levelet bocsát ki, mely az órszággyűlést Pozsonyba június 20-ára tűzi ki. A királyi meghívó levél, mely a nemzet törvényes jogait biztosítja, utal egyszersmind a leányági örökösödésre és az együttes birtoklásra.

A pragmatica sanctió elfogadásának rövid története.

Az 1712-iki koronázási országgyűlés a király bécsi megérkezése után február 2-ikán április 3-ára hivatott össze, de a Pozsonyban dühöngő pestis miatt már 1712. szeptember 28-ikán feloszlott. Ekkor, ámbátor már bolygatták az ügyet, a körülmények még épen nem voltak kedvezők az örökösödési törvény elfogadására.

A következő 1715-iki országgyűlés (az első ülés csak május 2-án volt, mert a követek lassan gyűltek egybe; Bihar vármegyéből Pozsonyig 3 hétig utaztak) 4 reformbizottságot választott a sérelmek orvosolására és új kívánalmakra vonatkozó törvényjavaslatok készítése céljából: adóügyi-, vallásügyi-, igazságügyi-, közigazgatás-katonaközigazgatásügyi bizottságot. Az adóügyi bizottság 3 összeírása is kudarcot vallott, a vallásügyi bizottság, nehogy a protestánsok ellen határozatok hozzassanak, de hogy ne is nyerjenek engedelmeyeket, feloszlattatott, a másik kettő pedig, mint már említők, Eszterházy és Csáky elnöklete alatt erősen dolgozott, hogy elkészüljenek 1722-re.

Mint azonban már egy fentebbi pontban kifejtettem, a viszonyok mind szerencsésebben alakultak az örökösödés elfogadtatására. Hozzájárult ehhez, hogy Károlynak 1717. május 13-ikán leánya született (Mária Theresia) s így most már közvetlen érdekében állott az örökösödés megállapítása. 1719-ben József leánya, Mária Josefa, Frigyes Ágosttal egybekelvén, minden trónigényről lemond s hasonlóan cselekszik József második leánya is 1722-iki egybekelésekor.

Itt volt az idő; 1722 június 20-ikára összehívatik az országgyűlés.

A király július 3-ikán szándékozik Pozsonyban megjelenni, mint ezt egy Pálffy Miklós nádor részére, Bécsben, július első napjaiban készített program mutatja.

Az országgyűlés (a főrendek személyesen; a követek testületileg) mindenekelőtt június 27-ikén a Szent Mihály templomban gyűlt egybe a Szt.-Lélek segítségül hívására, mely napon Nagy István nádor egyszersmind kijelentette, hogy a gyengélkedő személyenököt ideiglen ő fogja helyettesíteni.

Az első ülés június 30-ikán volt. (*Felső táblán* 156-an: 33 főpap, 8 országbíró, 2 koronaőr, 16 főispán, 38 gróf és 59 báró; *alsó táblán*: 281-en: 15 királyi táblai tag, 89 megyei követ, 70 városi követ, 43 káptalanbeli követ és 64 absentium ablegati; a követek össze-vissza foglaltak* helyet.)

* Köztük Horvátország részéről jelen voltak az országgyűlésen Branyuk János, Zágráb és Varasd megye alispánjai, a turopolyai gróf és 8 városi küldött.

Nagy István elfoglalja az elnöki széket s Bartakovics Pál esztergomi káptalani követ imája mellett segítségül hívták Istent a nagy és fáradalmas munkára.

A két tábla üdvözli egymást s aztán az alsó táblán Nagy alnádor ajánlja a dynastia leányági örökösödésének elfogadását.

Majd föláll ikladi Szluha s előbbi érzelmeiből egészen kivetkőzve (Jól mondja Grünwald: „A magyar országgyűlésen 1723-ban ép azok indítványozzák az örökösödés elfogadását, kik leginkább idegenkedtek tőle) a lehető legszóvirágosabb beszédben igyekszik a nőörökösödés hasznosságát, czélszerűségét bizonyítani. Szükséges, — ugymond — hogy az elhaló kormányost új váltsa fel, mert különben a hullámok martalékáivá válandunk. Az ország java megkívánja a királyok szakadatlan egymásután következését. Az érdekközösség az osztrák örökös tartományok és hazánk között, sőt saját magán és családi érdekeink, feleségeink, szeretett magzataink érdeke követeli, hogy az 1687. és 1715. III. törvényekben elfogadott öröklési rendet a leányutódokra is kiterjesszük. Vagy vajon — folytatja beszédét — a nők és gyermekek trónra emelése-e az ok, mely visszatart benneteket a nőörökösödés elfogadásától és történetünk évlapjain végigmenve példákkal igyekszik elhárítani minden ez irányban támasztható ellenvetést. Az ősök példája által, kik a királyi családhoz mindig ragasz-

kodtak, buzdítja a táblát a nőörökösödés elfogadására. Költői példákkal igyekszik továbbá az lesősülöttség előnyeinek jogosultságát bizonyítani, mert, mint mondja, Herkules a bölcsőben adá jelét erejének s a hajnal megjelenti a napot. Határozottan állítja, hogy Károly leánya férfias érzelmű lesz, dicsőségesen fog előhaladni az uton, melyet neki atyja hősi sége egyengete meg aczéljával. A külső erő elleni biztonság, a haza nyugalma, a szivek őszinte egyesülése, a szent béke, a nép gyarapodása, a főrendek és a nemesség méltósága (?) és az egész ország boldogsága mind megkívánják a javaslat elfogadását.

A rendek háromszoros vivatban törtek ki s a javaslat Szluha beszédére minden ellenzés nélkül e felkiáltásokkal: „Éljen a felséges ausztriai ház! Éljen a leányági örökösödés!” elfogadtatott.

Acsády Ádám vezérlete alatt a határozatot küldöttség vitte tudtul a főrendeknek, kik hasonlóan éljenzések között fogadták el.

Majd közös ülésben megerősítették a végzést és 62 tagu küldöttséget menesztettek a királyhoz (Bécsbe) egyrészt tudtul vinni a határozatot, más részt pedig meghívni az országgyűlésre. Bécsben július 2-ikán a küldöttség összegyűlt Pálffy lakásán s 3-ikán a királyhoz hajtottak, hol Csáky biboros a csász. kir. udv. méltóságok jelenlétében következőleg szöszította meg a Felséget: (rövid kivonatban) Miután június 20-ikára összegyűltünk s a

Szentlelket segítségül hívtuk, valószínűleg annak sugallatából elhatároztuk nem kényszerítve, hanem szabad akaratból, hogy Felséged fiágának kihalása esetére az elsőszülöttségi rend megtartása mellett elfogadjuk a nőági örökösödést. Javasolja ezt a kül- és belbiztonság fenntartása, az interregnumok elhárítása, Felséged és elődeinek érdeme és nincs semmi ellenezné. Mert kiben lehetne bátrabban bizni, mint Felséged magas házában. Magyarország ez által hiszi ugy saját, mint Felséged többi örökös országai és tartományai jólétét előmozdithatni, ha azokkal Felséged és mindkét nemü örököseinek kormánya alatt a tervezett unióban egyesítve leend. Valamint hiszi, hogy így szilárdabban megtartatnak az ő szabadságai és kiváltságai. Végre kéri a királyt a javaslat elfogadására, melyet őkszabad akaratból készitettek. E helyeslés — ugymond — meg fogja vigasztalni Magyarországot és azokat, kik őket küldötték.

A király kegyesen fogadta a beszédet s erre a kalocsai érsek kezét csókolt neki, majd pedig a királynénak is tudtul vitték a határozatot. Még az nap sokan visszatértek Pozsonyba.

A következő július 6-iki ülésben a követek helyei rendeztetek, valamint elhatározták a király fogadásának módját, ki másnap volt Farkasfalvára érkezendő. A határozat szerint Farkasfalván küldöttség fogadta a királyt, melynek feje Erdődy ékes beszéddel szólitotta meg. Innen Károly a rendek kíséretében lóháton vonult be Pozsonyba.

Julius 8-ikán a rendek összegyültek a várba, hol az esztergomi érsek által a nádornak az előadások átadattak. Erre a főrendek termében mind két tábla összegyült, melyeknek az előadásokat Pálffy Miklós felolvasta. Főbb pontjai: A király említi az ország sanyaru állapotát, saját és elődeinek tetteit. Elismeréssel fogadja a magyar nemzet határozatát, melynek értelmében őseik példáját követve elfogadják a nőági örökösödést, hogy így külső- és belső erő ellen is biztosítva legyenek. Óhajtja, hogy az örökösödést olyan rendben fogják elfogadni, mint a többi országaiban szabályozva lett. Magyarországot minden jogában meg fogja tartani s egyéb sérelmek orvoslását is igéri. Az előadások 8-ikáról keltek.

Julius 12-ikén az előadásokat újra felolvassák, s az alnádor az ausztriai örökösödési szabályokat adja elő, minthogy — mint magát kifejezte — az örökösödést Magyarországbán hasonlóképp kell szabályozni. A nap még hátralévő részében, valamint 13-ikán és 14-ikén szervezési munkálatok folytak, melyeknek eredményét 14-ikén este 7 órakor mutatták be a királynak. 16-ikán $\frac{1}{2}$ 10 órakor elővették a nőörökösödés tárgyalást. Bizottságot küldenek az alnádor indítványára a király itt marasztalására. Ezután az alnádor jelenti, hogy az örökösödési rendet illetőleg még nem történt intézkedés, mire annak Ausztriától eltérőleg való megállapítását határozzák el.

A kész javaslatot, melyet hihetõleg maga készített, Szluha elolvassa és változtatás nélkül egész terjedelmében határozattá válik.

A következõ ülésben 17-ikén a fõrendek vették tárgyalás alá és a bécsi küldöttség felvételének kivételével nem változtattak rajta (a gyûlésben Ő Felsége részérõl Sinzendorf vett részt).

A fõrendek határozatát az alsó táblának Szluha vitte tudtul.

Igy az elsõ pillanatra gyorsnak látszik a processus, úgy, hogy sok irónk azt állítja, hogy ritka törvény fogadtatott el a magyar országgyûlésen így uno ictu. De ha tekintetbe vesszük a sok elõmunkálatot egyrészt, melyek az akadályok elhárítására irányultak, másrészt az akkori országgyûlés szerkezetét, mely az ügyet elõlegesen szokta meghányi-vetni és jóformán csak a határozat formulázására gyült egybe, akkor talán épen ellenkezõ álláspontra helyezkedhetünk.

17-ikén távozott a király és a bucsu üdvözlöten átveszi a két határozatot; 18-ikán pedig egy a király szükségképeni távozását jelentõ leirat olvastatik fel az országgyûlésen. Ő Felsége részérõl Pozsonyban Starhemberg és Kinsky maradtak.

Ezután a következõ határozatokkal együtt a két elsõ és végre a 3-ik határozat is sokszor megteszi az utat királytól az országgyûlésig és országgyûléstõl a királyhoz le- és felirat alakjában (e közben azonban változást nem szenvedtek), mi régi

alkotmányunk szervezetében rejlett, minthogy egy országgyűlés határozatai egyszerre szentesítettek és egy királyi végzeményt (decretum regis) alkottak, úgy hogy a magyar pragm. sanc., miután a király azt még Eugen hg., Sinzendorf, Managetta, Öttl és Starhemberg által megvizsgáltatta, csak 1723 junius 19-ikén nyert szentesítést.

Ez a pragm. sanc. rövid története, melynek minden államában, országában és tarmományában való elfogadtatására Károly oly sok buzgalmat fordított, melyet ezenkívül, hogy annál több biztosítéka legyen, még külállamokkal is megpecsételtetett (Franciaország, Spanyolország, Anglia, Németalföld Dánia, Svédország, Oroszország, a német választófejedelmek testülete, Poroszország, Lengyelország és Szászország.)

Károly tehát nyugodt lélekkel szállhatott sirba, Mária-Therésiának a trón minden oldalról biztosítva volt. De a történet ezen része ismét bőségben mutat a hit- és szószegés gyalázatos példáira. Azok, kik elismerték az örökösödést, kik azt támogatni fogadták, ellene ragadtak fegyvert. Megtámadja Austriát II. Frigyes s Sziléziát követeli, reátámad bajor Károly és III. Ágost lengyel király, az osztrák-szláv tartományok legnagyobb részét igényelve. Elhagyatva mindenkitől és semmiben sem reménykedve többé, a királynő utolsó kísérletképen a magyarokhoz fordul. A „vitam et sanguinem pro rege nostro Maria Theresia“ felkiváltás arany betük-

kel fog mindig történetünk lapjain ragyogni, mely megmutatja, hogy van nemzet, mely minden oldalról megtámadott uralkódóját is meg képes védeni, van nemzet, mely még a legnehezebb megpróbáltatások idejében is egy perczre sem feledkezik meg a törvényes alapról és szentnek tarja adott szavát.

A magyar pragmatica sanctio szövege magyar nyelven.

A magyar pragm. sanc., vagyis az 1723. 1. 2. és 3. t.-cz., egész terjedelmében így hangzik:

I. CZIKK.

Magyarország és a hozzá kapcsolt részek Karai és Rendei Ő szentsége cs. és kir. Felségének, szabadságaik és előjogaik atyai és legkegyelmesebb megerősítéseért és Ő legszentségesebb Személyének a Rendek körébe érkezteért legforróbb hálájokat jelentik ki.

Ő legfenségesebb cs. és kir. Felségének a jelenlevő országgyűlésen szerencsésen és sokkal nagyobb számmal, mint talán valaha, összegyűlt országos Karok és Rendek atyai és legkegyelmesebb hajlandóságát s azok megmaradására Magyarország s annak kapcsolt Részei állományának öregbedésére s annak minden eshetőségre külső erő ellen is a szomszéd örökös országok és tartományokkal állapítandó unióra és a hazabéli nyugalom fenntartására

irányzott gondját és szorgalmát azon legszentsége-
sebb cs. és kir. Felségének az Ország és hozzá-
kapcsolt Részek Karaihoz és Rendeihez legkegyel-
mesebben bocsátott királyi leveléből és legközelebb
tett előadásokból alázatos és jobbágyi hűségök buz-
góságával és állandó hevével legalázatosabban meg-
értvén; ezen irányokban legkegyelmesebben tanusi-
tott atyai indulata és kegyei különös fogadásáért;
és hogy ellent nem állván a legsúlyosabb, a római-
szent birodalmát s Európa nyugalmaát illető gondjai
és munkái, hűséges Karai közé jöni, és őket, leg-
magasabb s előttök a legnagyobb mértékben tisztelt
Személyében, atyailag vigasztalni; s először
is és mindenek előtt a hűséges Karok és Rende-
k előleg az iránt benyújtott legalázatosabb folyamo-
dásuk nélkül, tisztán irántok táplált atyai indulat-
ból, örökös Magyarországra és a hozzákapcsolt Részek,
országok és tartományok öszves Karainak és Ren-
deinek, minden ugy hitleveleken alapuló, mint más
egyéb valamennyi, eddig engedett és alkotott s a
jelen országgyűlésen és jövőendőben is országgyűlésileg
alkotandó jogaik, szabadságaik, kiváltságaik, mentes-
ségek, törvényes szokásaik, előjogaik és törvényeik
megtartását ajánlani; s azokat, s azok közül
mindeniket egyenként megerősíteni méltóztatott
volna; a legalázatosabb s mennyire tőlök telik
legnagyobb hálájokat mutatják be Ő legszentsége-
sebb cs. kir. Felségének, és azért is;

1. §. Hogy legfelségesebb austriai Háza női

ivadékát is, annak és az attól leszármazók magvaszakadtáig, Magyarország királyi koronája s az ezen szent koronához tartozó Részek, királyságok és tartományok örökösévé az ország és kapcsolt Részek összes Karai és Rendei szabad szavazatával kikiáltottat és azon Karok és Rendeknek Ő legszentségesebb cs. és kir. Felségéhez Bécsbe menesztett, ünnepélyes küldöttsége által meghivottat.

2. §. És ez ajánlást oly kegyesen és kegyelmesen és hálás indulattal elfogadni; és hűséges Karai és Rendei kegyeletes és üdvösséges kívánataihcz nemcsak hozzájárulni méltóztaték.

3. §. Hanem Magyarország szent koronája területén, és az ahhoz kapcsolt Részek-, országok- és tartományokban is olyatén trónrendet, a férfinemű elsőszülöttség során az Ő legsz. cs. és kir. Felsége többi Németországon belől és kívül fekvő örökös országai- és tartományaiban általa már rendezett, megállapított, kihirdetett és elfogadott mód szerint, elválaszthatatlanul s a fokok hasonlósága mellett azon egy vonal férfiivadékának előjoga lévén, intézetni, megtartatni és megőriztetni kívána;

4. §. Ugy hogy azon nő, vagy annak férfi örököse, ki a felséges ausztriai ház, mondott országai és tartományainak, a felséges ausztriai házban bevett s említett elsőszülöttség módja szerint, örököse: ugyanazon trónrend szerint ezen s a jövő esetekben, örökösödési joggal, a Magyarország s hozzá csatolt, szinte eloszthatatlanoknak értendő

Részek, országok s tartományok esalhatatlan királyául tartassék és koronáztassék.

II. CZIKK.

Az Ő szents. cs. és kir. Felsége nőnemű felséges austriai háza, királyi, örökös, folytonos, trónrendéről Magyarország szent koronája területén s a hozzá a régi időktől fogva csatolt tartományokban.

Ámbátor Magyarország s a hozzákapcsolt Részek hű Karai és Rendei, tekintve Ő legsz. cs. és kir. Felsége élénk és virágzó, s a legjobb állapotú korát, erőit és egészségét; és az isteni áldásban bizva, őt, hű Rendeinek e végre a legjobb Isten zsámolyánál mondott és megszűnés nélkül mondandó imáira is, nagy és dicső férfi utódokkal bőven megáldandónak és magokat a hű országos Rendeiket elfogyhatatlan férfi örökösei sorsával megvigasztalándóknak, bizalmasan hiszik;

1. §. De minek utána jól tudják azt is, hogy királyok és fejedelmek szinte más emberek halandó sorsának vagynak alávetve; tehát az Ő legsz. cs. és kir. Felsége elődeinek, néhai felséges atyja Lipót és testvére József, Magyarország dicső királyainak annyi és oly nagy, — de még inkább a legkegyelmesebben országló legsz. cs. és kir. Felsége saját — a haza közjavának öregbedésére s hű polgárai tartós boldogságára hadban és békében véghez vitt dicsőséges cselekvéseit és tetteit éretten és meggondoltan fontolgatva: melyek által

nemcsak örökös országát, Magyarországot s az ahhoz kapcsolt Részeket, országokat és tartományokat nemcsak az érintett dicső elődei által hagyott állapotban megtartá, hanem a legközelebb török háboru alkalmával, ennek leghevesebb rohamai ellen lelkesen megoltalmazta; győzedelmes és szerencsés fegyvereivel, nevének halhatatlan dicsőségére, a Karok és Rendek s az ország magán polgárai maradandó biztosságára is a kapcsolt országok és tartományokba is kiterjesztette, hogy ekképpen a következő időkben is, minden külső, de belső zavarok és veszedelmektől is megoltalmaztathassék; sőt áldott és folytonos cséindességben, s az elmék őszinté egyesületében, minden külső erő ellen is, szerencsésen fenmaradhasson;

2. §. Azon kívül minden belső mozgalmakat és a trónürültségnek könnyen támadható s az ország Karai és Rendei előtt is régtől fogva jól ismert bajait gondosan megelőzni kívánva;

3. §. Őseink dicséretes példái által gerjesztve.

4. §. S Ő legysz. cs. és kir. Felsége, legkegyelmesebb Urok iránt hálásoknak és hiveknek kívánva magokat alázatosan tanusítani;

5. §. Ő legysz. cs. és kir. Felsége férfi ivadéka magvaszakadtával — melyet Isten legkegyelmesebben elfordítani méltóztassék -- a trónöröklési jogot Magyarország birodalmában és koronájában s a hozzá tartozó Részek, tartományok és országokban, az Isten segedelmével már visszafoglaltak vagy

még visszafoglalandókban a felső ausztriai ház nőivadékára, — még pedig első helyt a most országgló legsz. cs. és kir. Felségtől;

6. §. Aztán, ennek elfogyásával a néhai dicsőült József

7. §. S ezeknek elfogyásával a néhai dicsőült Lipót császárok és királyok ágyékaiból leszármazó, törvényes, római katolika hitű, mindkét nemű utódokra, ausztriai főhercegekre, az Ő legsz. cs. és kir. most országgló Felsége által már Németországon belül és kívül fekvő, örökös országai- és tartományaiiban, Magyarországgal s a hozzá kapcsolt Részek, országok és tartományokkal eloszthatatlanul, és elválaszthatatlanul, kölcsönösen és együtt, örökösödésileg birandókban, megállapított elsőszülöttségi sor szerint, az előre bocsátott jogon és renden átteszik;

8. §. És az említett trónöröklést elfogadják;

9. §. S ekképpen, ugyanazon női trónöröklést, a Felséges ausztriai házban behozottat, és elismeret — kiterjesztvén reá most, akkor helyett, az 1687. 2. és 3. s hasonlóképpen az 1715. 2 és 3. cikkeket — a fenn irt rend szerint megállapítják;

10. §. Az elébb említett, azon Felséges házbeli nőnem, mint előleg kijelentett örökösök; s mindkét nembeli trónörökösök, ausztriai főhercegek által elfogadtatni, helybenhagyatni s az ország s ahihoz kapcsolt Részek, országok és tartományok Karai és Rendei előre bocsátott, Ő legsz. cs. és kir.

Felsége által hasonlóképpen előleg legkegyelmesebben megerősített, hitleveli és más előre kijelentett szabadságai és előjogaival együtt a fennidézett czikkelyek tartalma szerint minden következő időkbén, a koronázás alkalmával megtartatni határozzák.

11. §. És csak a mondott női vonal mindenképi elfogyása utánra tartják fenn magokuak a Karok és Rendek ősi és régi s helybenhagyott és bevett törvényes szokásukat és előjogukat a királyok választásában és koronázásában.

III. CZIKK.

Az ország és a hozzá kapcsolt részek Karai és Rendeinek jogai, előjogai és szabadságai megerősítettnek.

Ő legsz. cs. és kir. Felsége az ország és a hozzá kapcsolt Részek összes hű Karai és Rendei minden, ugy hitlevélbeli, mint egyéb jogait, szabadságait és kiváltságait, mentességeit, előjogait, hozott törvényeit és helybenhagyott törvényes szokásait (összhangzásban az 1715. eszt. 1. 2. és 3. czikkelyekkel s az azokban foglalt eskü példány értelmében leendő 1. és 2. czikkelyeivel a jelenlevő országgyűlésnek) kegyelmesen megerősíti és megtartandja.

1. §. Hasonlóképpen Ő Felsége utódai, Magyarország s hozzákapcsolt Részek törvényesen koronázandó királyai az ország és ahhoz kapcsolt Részek

Karait és Rendeit ugyanazon előjogokban, s előre bocsátott mentességekben és törvényekben sértetlenül meg fogják tartani.

2. §. Melyeket azonkívül Ő legsz. Felsége, a maga, bármely állásu, foku és állapotu emberei által, meg fog tartatni.

Imrik: „A *pragmatica sanctio* keletkezésének története“ cz. művében foglalt fordítása, mely azonban nem sokban tér el Fogarasi János híres fordításától sem.

A magyar *pragmatica sanctio* rövid kivonata.

Ez a *pragm. sanc.* magyar nyelven lehetőleg értelmesen összeállítva. A hosszú czimek, jelzők és felosztások egyrészt, másrészt pedig a közbeszurt, mellék- és magyarázó mondatok egész halmaza nehezen érthetővé teszik ezen nagynevezetességű törvényt. Hogy tisztábban pillanthassunk be a törvény alapelveibe, de mindazonáltal megtartsuk a benne felállított sorrendet, szükségesnek találom a fölöslegesnek elhagyásával az egészet még egyszer előadni.

A nemzet hálát mond jogainak megerősítéseért és a király megjelenéseért az országgyűlésen.

A királynak Magyarország megmaradására, örögbédésére, a hazabéli nyugalom fenntartására, és annak az örökös tartományokkal állapítandó uniójára czélzó törekvéseit, hogy azt minden eshetőségre, még külső erő ellen is biztosítsa, a Karok és Rendek megértették a hozzájuk intézett kir. levélből és a legközelebb tett előadásokból.

Ezen irányokban tanusított kegyeiért a Karok

és Rendek legalázatosabb hálájokat mutatják be; s ezért

elfogadják Magyarországon és az ahhoz kapcsolt részekben, melyek elválaszthatatlanoknak tekintendők, a Habsburg-ház nőivadékának örökösödési jogát a fiulódok elsőszülöttségének fenntartása mellett, még pedig ugyanazon rendben, a mely az örökös tartományokban divik, a melyek ez utódok kihaltáig a magyar korona országaival együtt elválaszthatlanul birtoklandók.

II. CZIKK.

Az örökösödési rendről.

Ámbátor a Karok és Rendek egyrészt Ő Felsége erejében, másrészt Isten áldásában bizva bizodalmasan hiszik, hogy meg fognak vigasztaltatni Ő Felsége elfogyhatatlan férfi örököseinek sorával, de minekutána, jól tudják, hogy királyok és fejedelmek is alá vannak vetve a halandó sorsnak s azért tekintetbe véve Ő Felsége elődeinek és magának Ő Felségének hadban és békében véghezvitt dicsőséges cselekedeteit és tetteit 1. *külső és belső zavarok elhárítására*, 2. trónürültségből származható bajok elkerülésére, 3. az ősök példái által buzdítva, 4. a király iránt hálájoknak kifejezést adni óhajtva a fiág magvaszadkadtának esetére *Magyarországon és az ahhoz tartozó részekben, a visszafoglaltakban vagy ezután*

visszafoglalandókban a trónöröklést az ausztriai ház nőivadékára, még pedig 1. Károly, 2. József 3. Lipót ágycsaiból származó, törvényes, r. kath., mindkétnemű utódaira, ausztriai főhercegekre kiterjesztik, még pedig az örökös tartományokban érvényes elsőszülöttség sorrendben, melyek Magyarországgal együtt elváhatatlanul és feloszthatlanul birtoklandók.

Elfogadják tehát ausztriai házban behozott nőági trónöröklést.

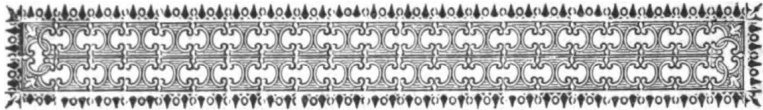
Kiterjesztik azonban reája az 1687. 2. és 3. és 1715. 3. t.-cz.-ket, melyeket a következő trónbirtokosok által koronázás alkalmával megtartani határozzák, valamint ezt a jelenleg uralkodó király is megtette.

A szabad királyválasztást pedig csakis a fent nevezett nőágak kihalása esetére tartják fenn magoknak.

III. CZIKK.

Magyarország és a hozzátartozó Részek jogai a király által megerősítettnek és minden állásu polgárral megfognak tartattatni.

Valamint Ó Felsége utódai a jövő, törvényesen megkoronázandó királyok is sértetlenül megfogják Magyarországot törvényes jogaiban tartani.

A magyar pragmatica sanctio jogi természeté.

Mi a pragm. sanctio? E kérdésre, minthogy a tárgy roppant fontosságu s minthogy vele számosan foglalkoztak, több és alapjában is eltérő feleletet találunk. Nagy többsége az íróknak kétoldalú, viszonylagos szerződést lát benne a nemzet és uralkodóháza között, melyet ezenkívül sokan az ország alaptörvényeül szolgáló határozatnak neveznek. (Lechner Ágoston, ki a pragm. sanc.-t az „államalkotó szerződések“ körébe foglalja; „törvény alakjában kétoldalú szerződés nemzet és az uralkodóház között“ Magyar közjog Kiss 1888; Horváth Mihály; „A pragm. sanc. felbonthatlan államjogi szerződés.“ Salamon Magyar királyi szék betöltése; „Az 1723 I. II. és III. czikkek kétoldalú szerződést tartalmaznak, mely által a király a koronázási eskü szent fogadalma mellett és általa s az ő személyében összes utódai is az ország jogainak és alkotmányos szabadságainak sértetlen fenntartására ép oly szentül és ép oly jogerővel köteleztettek, mint az országos Karok és Rendek

az általuk jószántukból helybenhagyott és a női ág trónörökösödését megállapító pragm. sanc. megtartására.“ Magyarország sarkalatos törvényei — gr. Széchenyi István; „Az 1723-iki sanc. pragm. az uralkodóház leányágának örökösödését és ezen örökösödés feltételeit megállapító alapszerződés volt.“ Adalék a magyar közjoghoz — Deák Ferencz; „A pragm. sanc. tehát nemzet és személy közötti pactum.“ A magy. kir. orsz. statusjogi és monarchiai állása — Szabó Béla; „A pragm. sanc. nem más, mint oly szerződés, melyet nemzet személylyel kötött.“ A magyar birodalom statusjogi állása az austriai ház trónöröklése alatt — Zách Ferencz. E két utóbbi meghatározásban nem lehetne a szerződés helyett a törvény kifejezést használni. Nemzet és királya törvényt szoktak alkotni. „Törvényeinkben s az uralkodó házzal kötött szerződésekben . . . A régi Magyarország — Grünwald Béla.) Találkozunk azonban oly felfogással is, mely elveti a szerződéses elméletet és helyébe a törvény fogalmát lépteti. („Nem gondolható valamely souverain állam jogrendje fölött szerződés, mely épen a főhatalom mikénti átszállását kötelezőleg szabályozza . . . A pragm. sanctióban foglalt szerződés tehát a két állam egyező akarata arra nézve, hogy a 3 nőág kihaltáig ugyanazon physikai személy uralkodása alatt fognak élni. Az akaratot kifejezik azok, kik az állam nevében akarni jogosítottak: Magyarországon a magyar király és or-

szággyűlés, Ausztriában pedig az absolut fejedelem.“ Magyarország közjoga — Nagy Ernő 1891. „Az osztrák törvény szerint is, mert a pragm. sanc. nem csupán magyar törvény, hanem kétoldalú szerződés nemzet és uralkodóháza között és mint ilyen minden az osztrák házból származó örökösre egyaránt kötelező. Miután pedig az örökös tartományokban azon időkben kizárólag az uralkodót illetve a törvényhozás joga, a mit az uralkodó magára és utódaira nézve kötelezőnek ismert el, az kötelező jogszabályt képez az örökös tartományokra nézve is“ — Ferdinandy. Ferdinandyt már részben a törvényi értelmezés védelmezői közé számíthatnók. Belátja, hogy a pragm. sanc. törvény, de szerződési elemeket is vél benne feltalálni. Itt azonban megfordul. Elfelejteti azt, hogy káros azon szerződési elmélet, mely az uralkodóház és nemzet szerződhetését állítja és az örökös tartományokat magán birtokoknak tekinti. „A pragm. sanc. elfogadása után, mikor Magyarország ez alaptörvénye szerint is elválaszthatatlanul kapcsolatba lép a fejedelem többi országaival és tartományaival s a monarchia védelmének kötelességét is magára vállalja“ . . . Grünwald.) E két felfogás közé sorolhatnánk Beksics meghatározását, ki ugyan egy helyütt két oldalú alapszerződésnek mondja a pragm. sanctiot, de más helyütt ismét így nyilatkozik: „Az 1723, I. II. és III. t.-cz.-ek képezték az első biztos és szilárd, de egészen szerződéses kapcsolatot Magyarország és Ausztria közt.“

Tegyük meg előbb észrevételeinket a szerződéses elméletre s azután foglaljunk állást a törvényi értelmezés mellett.

Miért erőszakoljuk az uralkodóház tagjaira a szerződéskötési jogot, azokra, kik nem folytak be az örökösödési jog megszerzésére, mert tagadom, hogy a pragm. sanc. úgy jött volna létre, hogy az egyrészt a nemzet, másrészt az uralkodóház akarata kifolyásának tekinthető, kik elveszthetik (suppositio) eme jogot az állam souverain akaratából, mely volt az ok, a tényező nekik jogokat adni, mely azonban ismét az ok avagy a tényező lehet azokat tőlük megvonni; azokra, kik alattvalóks kiknek kiváltásokoegyedül a törvény által biztosítottak (1878.5.)? Azon felfogás ellenében, mely az örökösödési jogrend szabályozását az uralkodóház és az állam közös egyezkedésére bizza, az angol felfogás hozható fel, melynek egyik alapelvét képezi, hogy király és parlament bármikor megváltoztathatják azt s melynek kétségbevonását egy parlamenti végzemeny egyesesen felségárulásnak decretálja. (6. Anna 7. fej.)

S valamint, mint a magyar állam souverainitásának lelkes védelmezője, nem látom azt megsértve oly szerződések által, melyek más vele egyenjogu souverain államok között létrejönnek: félek oly szerződési elméletektől, a melyek vele nem egyenjogu felekkel köttetnek meg s melyek akadályokat ismernek el a souverainitas nyilvánulására olyanokban, kiket természetszerűen a souverainitasnak kell irányítani.

Itt azt vethetné valaki ellen, hogy éppen ezen törvényi értelmezés sérti államiségunkat, mivel nemzetközi szerződés csak souverain államok között jöhet létre s Ausztria államiséga akkor még nem volt kifejlődve. Ezen állítást azonban merőben tagadom s itt egyedül azon kétségtelen tényre akarok utalni, hogy az ausztriai fejedelem szabadon rendelkezett országai felett, vagy más szavakkal fejezve ki a gondolatot, az osztrák állam törvényhozása önálló volt. A német államok főnállóságra vergődése már a westphaliai béke megkötésekor észlelhető. Ezen támadás különben egyúttal azok ellen is irányulna, kik hasonló álláspontot foglalnak el (Nagy, Ferdinandy).

Vagy vegyük más oldalról a dolgot, kik szerződtek? Az országgyűlés, mely egymagában nem evezheti ki az államakaratot? Az uralkodóház, mely magánjellegű?

Talán a király kötötte meg a nemzettel, kiknél elismerem az egyenjoguságot, de az akaratot ismét nem találom meg? Egy akaratot ismerek s ez a korlátlan souverain államakarot, melyet király és országgyűlés hoz létre, s mely a törvényben lát napvilágot. De azok, kik egy akaratnak csak részeit képezik, talán még sem fejezhetnek ki két akaratot? A kik együttes működésre vannak hivatva, talán még sem állhatnak egymással szemben?

Fogadjuk el ezen korlátlanságot, ne kisebbit-

sük azt oly értelmezésekkel, melyek sérthetnék, mert a souverainitásnak ez egyik legfőbb kelléke. Nem tagadom, találkozhatnak esetek, melyek mint a mult kor maradványai, ez értelmezés némi megszorítását elkerülhetlenné teszik, de a hol nem föltétlen szükséges, ott kerüljük el ez actust, mert korlátok és korlátlanág az első pillanatra is ellentéteseknek látszanak.

Ha pedig a szerződési elmélet, mint Nagy Ernő megjegyzi (174. l.), csak azt akarta kifejezni, hogy a pragm. sanc. egyoldalúan meg nem változtatható, hogy az két felet kötelez, nincs reá szükség, mert ugyanezen tulajdonságok a törvény fogalmában is bennfoglaltaknak.

A fenntebbi okok tehát a törvényi értelmezés elfogadására készítetnek, mert souverain államban kötelező csak a törvény lehet s sérti a legfőbb hatalmat, melynek egy részének átszállása fölött csak törvényes intézkedést ismerhetek fel, minden ezt meghíusító szerződési elmélet.

De pragm. sanctionk néhány pontja megegyezik az osztrák pragm. sanc. néhány pontjával, több intézkedése megköti az osztrák államot is. Törvény ez? Kérdezik most a szerződési elmélet védelmezői. E pont nem magyarázható máskép, mint a szerződési elmélettel, melynek értelmében az uralkodóház, mint az osztrák örökös tartományok birtokosa kötelezi magát azoknak működését bizonyos irányban vezetni. S nem veszik észre,

hogy ismét csak a magánjogi felfogásba estek vissza, honnan ismét a törvényi elmélet segítségével lehet a helyes utra jutni, mely a két állam között létrejött nemzetközi szerződést elismeri. A mikor azt mondják, hogy az „uralkodóház, mint az örökös tartományok birtokosa, kötelezte magát“ azt kellene mondani, hogy „Károly császár, mint az örökös tartományok abszolút fejedelem, kifejezte az osztrák állam akaratát.“ Talán nem akarjuk azt mondani, hogy Ausztria Károly földbirtoka volt? Az államiságot ott is el kell ismerünk, államakarata ott is létrejött, csak nem úgy mint nálunk, mert, míg mi alkotmányos, addig azok abszolút államot alkottak, hol az államakarata a fejedelem akarata képezte. Szóval 1713-ban a családi rendelkezés nem magán rendelkezés volt, hanem az osztrák állam akarata, kifejezve arra való szerve, a fejedelem által. S midőn az osztrák és magyar pragmat. sanctiókban kifejezett államakaratakat közelebbről megtekintjük, azt látjuk, hogy azok egynehány pontban megegyeznek, hogy azok némely irányban megkötik az illető államokat, szóval hogy azok akaratainak összetalálkozásának részbeni kifejezői. A két törvény tehát nem csupán törvény, de nemzetközi szerződés is egyúttal.

Erre azt vethetné ellen valaki, hogy a két pragmat. sanc. különböző és így nem fogadhatnak el *egy* nemzetközi szerződést, de a nemzetközi szerződés nem is mindazon pontokra jött létre,

melyeket a pragm. sanctiók felölelnek, hanem csak az egyező pontokra. A 67-es törvények sem egyeznek meg mindenben a hason tárgyra alkotott osztrák végzeményekkel s nemzetközi jellegök mégis az irók legnagyobb része által el van ismerve. Az sem határoz, hogy különböző időben létesültek; a közös elhatározásra az akarat ott előbb létesült, mint itt. S különben is a nemzetközi jog egy alaptétele, hogy a nemzetközi szerződést nem az eljárás alakiságai, hanem az államok egyező akaratára teremti meg (Nagy). Ha pedig a pragm. sanctiók nemzetközi természetére ellen még más ellenérveket lehetne felhozni, nagyban fogja ezeket a kor magánjogi felfogása kimenteni.

Az osztrák pragm. sanc. hozatalánál ott volt Kornis, Illésházy és Pálffy s ezek megfogadták, hogy közre fognak működni a pragm. sanc. érvényre-juttatásában. Elképzelhető-e ez akkor, ha az osztrák pragm. sanctiónak nem lett volna célja Magyarországot is hason elhatározásra bírni? Ez eléggé csak a nemzetközi theoria mellett magyarázható meg.

Külömben is a rendeknek szándékában volt a nemzetközi szerződés megkötése, mit legjobban mutat az, hogy 1722 július 16-ikán az országgyűlés küldöttséget meneszt a királyhoz a többi örökös tartományokkal kötendő szerződés alakiságainak megvitatására nézve. A küldöttség másnap visszaérkezik a király (kinek ugyan eleinte más szándéka volt) következő válaszával: De unione et securitate

respectu aliorum regnorum et provinciarum, adsecurat sua majestas status se sollicitam curam habituram, quatenus plenam securitatem et tranquillitatem habere possint. (Diarium. Magy. nemz. múzeum)

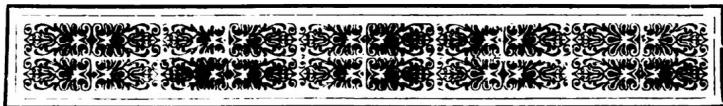
A magyar nemzetben tehát meg volt az akarat a szerződés megkötésére; egyedül nem ismerték Ausztria alkotmányát és ennek következtében a módot sem az azzal kötendő szerződésre. E részen a szerződés megkötésének tudatában voltak. S a mint az osztrák pragm. sanctióról szóló §.-ban kifejtetem, meg volt az akarat Ausztriában is s ez az, a mi egy nemzetközi szerződésben fontos. Nagy világosságot vet még a pragm. sanctiók nemzetközi jellegére az 1867. XII. t.-cz. 5. §.-a: Az alkotmányosság Ausztriában életbelépett. Ennek következtében, míg azelőtt mindazokra nézve, melyek Magyarország és Austria közötti összeköttetésre vonatkoztak, határozat a magyar törvényhozó hatalom — országgyűlés és király — valamint Ausztria absolut fejedeleme közti megegyezés folytán jött létre, most már az osztrák törvényhozó testnek hozzájárulása nem volt mellőzhető. 1867 előtt tehát a két állam között a nemzetközi szerződések a magyar törvényhozás és az ausztriai absolut fejedelem által hozattak. 1867 előtt, mint Borsiczky megyi követ az 1834 február 28-iki kerületi ülésen minden ellenzés nélkül mondotta, Magyarország és Ausztria között más közösség nem volt, mint a fejedelem physikai személyének ugyanazonossága.

Erre és az egyéb közösen intézett ügyekre vonatkozik tehát a fentebbi törvény, mely a jelenleg uralkodó jogi felfogásnak megfelelően magyarázza a Magyarország és Ausztria között 1867 előtt és után kötött nemzetközi szerződések körül nyilvánuló eljárást.

Végre még észrevételeimet akarom megtenni a pragm. sanc. „alaptörvény“ melléknevére. Két értelmet lehet tulajdonítani e kifejezésnek: a fontos, a mélyreható jelzőket láthatjuk benne kifejezve, vagy pedig a nehezebben megváltoztatható attributumot. Az első értelmezést elfogadom, mert tény, hogy közjogunk fontos és irányadó részét képezi, de nem a másodikat. Az a legfőbb, korlátlan hatalomról alkotott fogalmainkkal ellenkeznék.

Souverain állam és ennek personalis és realis kapcsolatai; nemzetközi szerződések; szövetséges állam és ennek kiegészítő részeit képező tag- avagy részállamok.

E paragrafusnak nem czélja a fentebbi fogalmak részletes jogi elemzésébe bocsátkozni, röviden akarok csak végighaladni azokon s egynehány példával megvilágítani, hogy alapot kapjunk és rámutathassunk azon alakzatokra, melyeknek keretébe a pragm. sanc. által keletkezett viszony sorolható.

A híres francia publicista, Bodin János után souverain államnak vagyis az állami közületek eredeti alakjának azon államot nevezzük, melynek legfőbb hatalma van, mely hatalom független, önálló, egységes és minden más hatalommal szemben korlátlan.

A fentebbi tulajdonságok azonban ki nem zárják, hogy a souverain állam önmagát nemzetközi szerződések által, addig, a meddig ezek érvényben vannak, meg ne köthesse. E megkötések, nemzetközi szerződések két, avagy több állam között létre-

hozhatnak oly viszonyt, a melyben a fejedelem physikai személye közös, oly viszonyt, melyben czélszerűségi szempontokból bizonyos organunok közöseknek nyilvánítatnak.

És ime eljutottunk azon alakzatokhoz, melyeket jogi personalis, illetőleg realis unióknak nevezünk.

Létrejöhet azonban az államok között oly viszony is, mely nem történik kinyilvánított akaratukból; hanem csakis esetleges történeti fejlemények következménye, s mely viszony a fejedelem physikai személyét teszi közössé az államok között.

Ezen három viszonyt fedezhetjük tehát fel souverain államok kapcsolataiban: történeti i, — majd jogi personalis és realis uniót.

A történeti personalis unio egyedül történelmi, de semmiképpen jogi jelentőséggel nem bír. Egyedül történelmi alakulatok következménye lévén és nem viselvén magán az illető államok akaratát, nem is rejt magában semminémű jogi kötelezettséget és az államok jogi viselkedését semmi irányban sem befolyásolhatja. Jogilag, mint helyesen mondja Ferdinandy, a háboru sincs ily két állam között kizárva. Sőt vannak, kik e viszonyt nem is nevezik az államok között összeköttetésnek, mint Heineccius és Jordán. Szóval mondhatjuk, hogy az ily viszony, ámbár birhat politikai, de semmi esetre sem jogi következményekkel.

Ily eset elég gyakori a világtörténelemben. Anglia viszonya Hannoverhez 1714 — 1837-ig,

Lengyelországé Szászországához II. és III. Ágost allatt, Németországé Spanyolországához, Poroszországé Neuenburghoz, s jelenleg Belgiumé a Congó államhoz, Luxemburgé Hollandiához elégséges példát szolgáltatnak ezen alakulatokra.

Megváltozik azonban a viszony, ha az államok kölcsönöz akarata, nemzetközi szerződése jogi alapot kölcsönöz e viszonynak. Ekkor többé nemcsak történeti, de jogi következményekkel is kell számolnunk. Az államok akarják, hogy e viszony állandó maradjon, akarják, hogy egymás birtokai ugyanazon physikai személy uralma alatt maradjanak s ezen akaratukból önként és egyenesen következik a viszonos védelem kötelezettsége. Egy kölcsönös és állandó véd- és dacz-szövetségnek nevezhetnők el ezen viszonyt, a mely hivatva van mindaddig fennállani, mig a törvény által mindkét államban örökösödési joggal felruházott fejedelmi ivadékok, származékok ki nem halnak, avagy mindkét államban törvényhozási uton a viszony kölcsönös módosítása nem határoztatik el.

Ilyen viszony állott fenn 1800 előtt Anglia és Irland között.

S a viszony újra megváltozhatik, ha célszerűségi szempontok által vezéreltetve, a viszony tartamára bizonyos, a nemzetközi szerződésben már meghatározott organumok közöseknek nyilváníthatnak az illető államok törvényhozó szervei által.

Ezen viszonyt jelenleg realis unióknak mondjuk, az illető államok megtartják teljes és tökéletes souverainitasukat, ezeknek vannak a közös organumok alárendelve, melyek egyedül a souverain hatalmaktól nyerték létüket, tartatnak fenn és függ egyedül, hogy a hatalomkört, melyet ideiglenesen ezen közös szerveknek engedtek át, ne olvaszszák ismét saját hatalomkörükbe.

Ily kapcsolatban élnek jelenleg Svédország és Norvégia.

Magyarország történelme találó példát nyújt e viszonyok mindhárom nemére. S elhagyva azon sok történeti personalis uniót, melyekbe Magyarország a történet folyamán került a szomszéd államokkal, menjünk végig azon alakokon, melyek Magyarország és Ausztria között keletkeztek.

Albert és László, valamint a Habsburg királyok alatt 1526-tól 1723-ig (eleinte az 1547. 5. t.-cz. értelmében, mely általában elfogadta a Habsburgház trónöröklési jogát s mely időtől fogva az elsőszülött választott magyar királynak, majd az 1687. II. és III. t.-cz-ek értelmében, mely az örökösödést az elsőszülöttség elvének megfelelőleg szabályozza) történeti personalis, 1723 — 1867-ig jogi personalis unió kapcsolta össze a két államot és 1867-ben réalunio (t. i. újabbkori értelmében, mely államszövetséget jelent) köttetett, a mennyiben bizonyos szervek közöseknek nyilvánítottak.

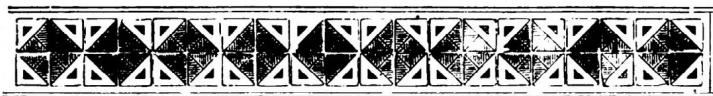

Hogy azonban teljes legyen a kép, szólanunk kell még oly államviszonyokról is, a melyek ugyan éppen nem tartoznak e mű keretébe, de kiegészítik fogalmainkat és talán világosságot vethetnek emezekre is.

Ha oly viszony keletkezik két vagy több állam között, mely egy oly hatalmat hoz létre, melynek az ezt létrehozók alá vannak vetve, szóval, ha az egyesülő államok lemondanak souverainitásukról, mert megtagadják annak lényeges tulajdonságát a „legfőbb“ kitételt, szövetséges állam jön létre, mely megszerzi a souverainitást és melynek az őt létrehozó államok alá vannak rendelve. Ezen alkotórészeket államoknak nevezzük ugyan a mult iránti tiszteletből s mert megtartottak még hatalomköörükből bizonyos, kívülük nem csonkítható államhatalmi jogokat, de többé nem felelnek meg az állam által kifejezett eredeti fogalomnak s ugyan ezért megkülönböztetésül a valódi tyustól rész- vagy tagállamoknak neveztetnek. Legtálálóbb példája a német birodalom. Lépcsőt képez ez az egyes államhoz, melyben a mult emlékei mindinkább elmosódnak, a részállamok mindinkább beilleszkednek a szövetséges állam keretébe s kezükből mind több hatalom esik ki s megy át a szövetség souverain hatalmába.

A pragm. sanc. tartalma.

Hátra van még, hogy a pragm. sanc. tartalmáról, a benne kifejezett örökösödés sorrendjéről s a jogi personális unioról szóljunk.

A magyar pragm. sanc. elfogadja a Habsburg dynastia nőágának örökösödési jogát s azt először a III. Károlytól, másodsor I. Józseftől és végre harmadszor az I. Lipóttól leszármazott mindkét nemű utódokra terjeszti ki. Károlynak egy leánya volt: Mária Therésia, Józsefnek kettő: Mária Josefa és Mária Amália, Lipótnak szintén kettő: Mária Erzsébet és Mária Anna. Ezek azok, a kiktől leszármazottak bírnak igényvel a magyar trónra. Hogyan, mily sorrendben azonban? ez képezi tárgyát az örökösödési rend kérdésének, melyet a magyar pragm. sanc. csak főelvekben szabályoz, melyre vonatkozólag megállapítja, hogy Magyarország és Ausztria koronáinak ugyanazon személyt kell illetnie úgy, hogy Magyarország és Ausztria a nevezett utódok kihaltáig a külső és belső zavarok elhárítására elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul együtt

birtoklandók, kimondván ezzel egyszersmind a jogi personalis uniót; de a részletekre irányadóul a Habsburgház családi szabványait is elfogadja (egyenrangú házasság, ki tekintendő ausztriai főhercegnek). A törvény a rendre vonatkozólag tulajdonképpen csak a három főág rendjét, az elsőszülöttség és fiutódok elsőbbségi jogát állapítja meg és kimondja hogy ugyanazon sorrendet határozza el, mely Ausztriában is divik, de mint már említettük, némely részleteket a házszabályok rendeznek. Az akkor divó két örökösödési rendből (*successio agnatica et cognatica*) alkotja meg az osztrák ház saját örökösödési szabályait; az agnatoknak elsőbbséget ad, de azért nem zárja ki a cognatokat sem. Egy ági örökösödés ez a *representatio*, fiutódok és elsőszülöttek elsőbbségének elismerésével, mely a rokonsági fokot mindig az utolsó trónbirtokoshoz viszonyítva fogja fel. A trónbirtokos szóval a közjogi *actus* kíséretében *ipso jure* foglalja el a trónt, mint minden örökös monarchiában s egyedül akkor találunk e szabály alól kivételt, ha a királyné, illetőleg a tronörökös né terhes állapotban maradt hátra. A trónbirtokos változásnál pedig azon vélelem áll fenn „*Rex non moritur*“, vagyis az előd jogai és kötelezettségei változatlanul átháramolnak az utódra is. A lemondás körül vannak még némi eltérések, melyeket érinteni itt el nem mulaszthatunk. Ha ugyanis a királynak a lemondás után utódai származnának, ugy ezek egyedül a lemondás követ-

keztében trónra jutott ág kihalta után örökölnék. A lemondás pedig, mint azt később az 1867 III. t.-cz. világosabban kifejezi, a magyar országgyűlés alkotmányos hozzájárultával megy végbe. A pragm. sanc. ugyanazon természeti személyt teszi Magyarország fejedelmévé, ki Ausztriában is uralkodik; azon kérdés támad föl, mi történik akkor, ha az uralkodó kiskoru, közös gyámkormányzóságra kelle következtetuünk, avagy nem. A gyámkormányzóság közjogi hivatal, mely nem a természeti személy függvénye; s a mint két külön fejedelmi személy találkozik ugyanazon physikai személyben, ennek megfelelőleg igen természetes, hogy külön gyámkormányzóságok állhatnak fenn. Ez nem fogja sérteni a pragm. sanc. elveit. A mikor az elválaszthatlan birtoklás elveit állapítják meg, akkor azzal csak az együttmaradást és közös védelmet határozzák s e két elv a gyámkormányzóságok elválasztása által nem sértetik. E két hatalom ugyanazon személyben foly össze s ugyanoly eredményű, mint a közös gyámkormányzóságé. Az egyedüli eltérés az, hogy az előbbi a két fejedelem függetlenségének teljesebb kifejezést ad. Az 1485. II. t.-cz. pedig, mely a nádor gyámkormányzóságáról szól, nem érintetett 1723-ban s nagy idő multán 1867-ban e hivatal nem ezen okból, hanem a megváltozott kormányrendszer miatt függesztetett föl.

A trónbirtokosoknak ezen kívül bizonyos kötelességekkel kell bírniok: r. kath., törvényes (hazai tör-

vényeink értelmében) ausztriai főhercegeknek kell lenniök, kik az ágalapítóktól egyenrangú, törvényes házasságok útján származnak le s azokkal vérbeli rokonságban állanak. Egyenrangú házasságok azok, melyek uralkodó, a Habsburgház által ilyenekül elismert vagy az 1815-iki német bundesacta által mediatisált családok tagjaival kötöttek. Ennek következtében törvénytelen; az uralkodó, házasság vagy pápa által törvényerített; egyenlőtlen házasságokból származott; valamint örökbefogadott utódok nem birhatnak trónigénnyel. Ezen kellékek birásának megállapítására az országgyűlés van hivatva.

A pragm. sanc. azonban nemcsak jogok adományozásáról, szól az jogok biztosításáról is. Kimondja, hogy a pragm. sanc. kiterjed az egész magyar birodalomra (kiterjed tehát Fiuméra is, melylyel azóta Magyarország bővült) és ennek elválaszthatatlanságát, vagyis területi integritását hangoztatja az I. czikk 4. §-ában. Kiterjeszti a II. czikk a pragm. sanc. által örökösödéshez jutott ágakra az 1687 II. és III. t.-cz., valamint az 1715. II. és III. t.-cz. határozmányait, melyek kimondják, hogy Magyarország egyedül saját törvényei által kormányozható (megerősíti önállóságunkat a III. t.-cz. is), a trónra lépő fejedelem tartozik magát az ország határain belül megkoronáztatni (határidőt csakis az 1791. III. t.-cz. szab ki) s ez alkalommal az 1715. III. t.-cz.-ben foglalt hitlevelet kiadni és esküt

letenni. Ha pedig a kijelölt ágak kihalnának, a Karok és Rendek fenntartják maguknak ősi és régi, helyben hagyott és bevett törvényes szokásukat és előjogukat a királyok választásában és koronázásában (II. 11.)

Mi következik tehát a prag. sanctióból? Egy jogi personalis unio, vagyis personalis unio véd-és dacszövetség kíséretében. A két állam kimondja ugyanis a feloszthatlan, elválhatlan együtt birtoklást, akarátát a birtokok együtt való megtartására, az uniot külső és belső zavarok elhárítására. Ennél többet azonban ki nem mond, ennél többet ki nem magyarázhatunk. Szóval a közös védelem tényezőinek (külügy, hadügy) közössége ebből nem következik. Érdekes lesz itt néhány közjogi író műveiből néhány sort közölni, hogy lássuk, mennyire különböző felfogások uralkodnak e tárgy fölött s némelyek mily szélsőségeket képviselnek. Kezdem Csillag Gyulán, ki a viszonyt a legszorosabbnak állítja, és végzem Szabó Bélán, ki semmi-némű közösséget sem ismer el. A prag. sanc. által megállapított elválhatlan és együttes birtoklás az együttes védelem és az erre szükséges *költségek* közössége eszméjét már magával hozta, a mint másrésről Magyarország és kapcsolt részei alkotmányos, független belkormányzatát biztosítja (Csillag). A közös ügyek kezelésére vonatkozólag az azelőtt fennállott módnak megváltoztatása *szorosán véve nem folyik* a prag. sanctióból, hanem a viszonyok átalakulása teszi azt *célyszerűvé*

(1867. XII. t.-cz.) Ha ugyanis valamely belmozgalom vagy külerőszak az egyik állam vagy terület-részének elszakítására tör, cz által a másik államot szintén megtámadja kinyilvánított akaratában, illetve azt akaratának, vagyis a másik állam területének védelmére kényszeríti. De ezen kölcsönös védelemből a védelem tényezőinek közössége nem következik; az elv megvalósítható a két állam különállása mellet is (Nagy). A pragm. sanctióból Magyarország és az ausztriai tartományok között közös és kölcsönös védelem kötelezettsége *szokott* magyaráztatni (Kiss.) Midőn a pragm. sanc. az elválaszthatatlanság és feloszthatlanság elvét a birtoklásra nézve megállapította, azt az országlásnak és kormányzásnak se formájára, se lényegére ki nem terjesztette, sőt ellenkezőleg világosan kikötötte a II. cikknek 9. §.-ában, hogy a nőágnak ekképpen elfogadott örökösödésére is kiterjesztessék az 1715. III. t.-cz.-nek rendelete, mely szerint a nemzet biztosítatik, hogy a fejedelem Magyarországon soha másként országlani és kormányozni nem fog, mint az országnak alkotott és jövőben alkotandó világos törvényei szerint. Kikötötték határozottan azt is, hogy a király az ország jogait, szabadságát, törvényeit köteles leendő mindenkor megtartani, királyi hitlevelet kiadni és a koronázási esküt letenni (Deák). Valamint tehát igen nagy tévedés azt állítani, hogy az elvitázhatlan és szentnek lenni kellő örökösödésnek megállapításán kívül a pragm.

sanc. a magyar koronai országoknak más tartományokkal egyesítését, összeköttetését tartalmazza: úgy tévedés annak állítása és nyilvánítása is, hogy a pragm. sanc. által velünk összekötött népek iránt tagadhatlan kötelezettségeink vannak (Szabó Béla.) — „Innerhalb eines solchen Verbandes aber musste, wenn er naturgemäss zu Stande kam, die Gesamtstaatsidee binnen kurzem feste Wurzeln schlagen und die Realunion immer mehr um sich greifen.“ Így ír Biedermann a *pragmatica sanctioról*; a történelem ellenkezõre tanított meg s hogy jogilag sem állunk vele e tekintetben egy téren az a fentebbiekből eléggé kitünhetett. Késõbb jött ugyan a két állam között realunio létre, de e kifejezés alatt is mást kell értenünk, mint Biedermann s nem is a pragm. sanctio, hanem egyéb tételes intézmények kifolyása volt, melyrõl azonban egy más alkalommal.

TARTALOM.

	Lapszám
Előszó	3
Pragmatica sanctiok	5
Az osztrák pragmatica sanctoról és maga az okmány magyar nyelven	7
A horvátok által elkövetett alkotmány sértés a pragm. sanc. tárgyában és az erdélyi pragm. sanctio	17
A pragm. sanc. ellenzésének okai: I. A magyar nemzetfüggetlenségi érzete	24
A pragm. sanc. ellenzésének okai: II. Egyéb okok	34
Történeti események, okok és férfiak, kik a pragm. sanc. útjában álló akadályokat elhárították és annak létrejövetelét elősegítették	36
A pragm sanc. elfogadásának rövid története	44
A magyar pragm. sanc. szövege magyar nyelven	53
A magyar pragm. sanc. rövid kivonata	61
A pragm. sanc. jogi természete	64
Souverain állam és ennek personalis és realis kapcsolatai, nemzet- közi szerződések; szövetséges állam és ennek részeit képező tag-avagy rész-államok	74
A pragm. sanc. tartalma	79
